СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

31 (1174), 8—14 вересня 2022

Захисники Маріуполя передають на довічне зберігання свій прапор з "Азовсталі" до експозиції "Україна – розп'яття". Прапор зберігатиметься в Національному музеї історії України у Другій світовій війні. Фото із сайту Головного управління розвідки Міністерства оборони України

Український ідеал: невирвані сторінки історії

Георгій ФІЛІПЧУК,
академік НАПН України

Свій кривавий першовересень путін розпочав із цинічної брехні. Виявляється, що вбивати, грабувати, ґвалтувати в Україні означає "захищати" розію. І ось ця нібито нова нацистська теза про необхідність знищення "антирозійського анклаву", тобто України, знову вкотре охопила по вінця всю зомбомозковію, весь рашкостан, стала "якісною" характеристикою мозкальської натури, досягнувши апогею. Що можна протиставити цьому безнадійно хворому на сказ "глубінному" недонароду?

Маємо всі, на весь голос, не лише стверджувати, але й усвідомлювати, відповідно чинячи, що, окрім надійної мілітарної сили, Україна для успіху в довговічній війні з мозковщиною потребує якісної освіти та розвитку української культури. Адже перспектива залежатиме від того, а **що** вивчатиме й шануватиме наша молодь, **які цінності** визначатимуть культурно-освітню філософію, політику української школи, **хто** виховуватиме нинішнє й наступні покоління. Освіта й культура стають "Альфою і Омегою" життя людини, держави, світу. Недарма уряди країн так пильно стежать за розвитком освітніх стратегій інших народів, нібито йдеться про стан справ у найбільш значимій для національної безпеки військовій галузі. Однак і поза війною, якщо зважати лише на економічний чи соціальний чинники, слід визнати, що освіта справді стала найбільш потужною індустрією світу. Однак цього розуміння замало.

Сьогодні, коли Український народ бореться за збереження й зміцнення власної Ідентичності, варто пам'ятати сказане одним із найбільш знакових освітянських реформаторів світу, британцем **Кеном Робінсоном**: "***Мета освіти – зрозуміти навколишній світ, виявити свої таланти, реалізувати себе як особистість і стати активним громадянином своєї країни".***

Оці чесноти ("громадянськість", "український громадянин") для сучасних реалій, у яких нині перебуває Україна, є найбільш значущими якостями. Бо завдяки самоусвідомленню, що ти Українець, нація здатна вберегти свободу, а людина – стати вільною.

Колись про це ще на зорі нової ери говорив великий давньогрецький філософ **Епіктет**. Після того як імператор Доміціан 89 року вигнав із Риму всіх філософів, він, зневажаючи таку тиранічну державу, не припиняв наголошувати й переконувати, що ***вільними можуть бути тільки освічені люди***.

Проте "освіту", "освіченість", "вихованість" кожен сприймає на свій лад. Тиран і гуманіст, завойовник і просвітитель.

Повномасштабна війна ерефії проти України лише підтверджує цю аксіоматичність про полярність у ставленні до людини, світу, війни і миру.

Адже нині на окупованих територіях мозковити перетворили освітній процес на знаряддя жорстокого етноциду, лінгвоциду, знищуючи "українськість" у душах українських дітей. Організовано масштабне полювання за кожним українським шкільним підручником, книгою. Учнів силоміць примушують забути українську мову, русифіковуючи вся і всіх, забороняючи будь-які прояви української ідентичності. Нещодавня виставка *"трофеїв з України"* в рашистській столиці перетворилася на геноцидну кампанію проти українців, коли наші вилучені й заборонені мозковитами підручники вважаються там загрозою та найстрашнішою зброєю, яку негайно слід знищувати. А *"інтелігентний"* задолиз міхалков публічно, в середовищі "хорошіх ръзькіх", довимагався до того, що волав про повну заборону української мови в Україні.

Такий же страх, така ж зоологічна ненависть і, мабуть, передчуття кінця в цього заяложеного путініста, що уподібнився царському думському чорносотенцю каткову, який писав: "*Польська революція може відірвати від імперії лише один край (Польщу), а втрата України – це* ***кінець*** *московської імперії"*. Тому з такою люттю й нищать українську мову, культуру, національну пам'ять, добряче засвоївши, що вони роблять українську Націю незборимою і є могильником для нинішньої недоімперії.

Першовересневі дні показали все мерзенне нутро рашистської орди та її агресивну сутність, спрямовану на ліквідацію національної Ідентичності українців. Проте вже очевидно, що не буде поїхньому. Бо навіть якби ми тимчасово втратили окремі території рідної землі, то українці не втратили головного – **Свободи**. Як писала Ліна Костенко, коли в ук-

Продовження на стор. 2

ОЛЕНА БОНДАРЕНКО

3

ЯРИНА ЧОРНОГУЗ

5

ГАЛИНА ДАЦЮК

8–9

НАТАЛЯ СТАРЮК

10–12

ЕДУАРД ОВЧАРЕНКО

15

“Національна культура в нинішні трагедійні й водночас надзвичайно героїчні часи є нашою найпотужнішою зброєю”.

Український ідеал: невирвані сторінки історії

Закінчення. Початок на стор. 1

раїнців навіть **“Немає поля, то буде воля”.** А з нею й Перемога!

Ось у такі тривожні дні Вересня продовжується “фейсбук війни”, нагадуючи про вирвані сторінки життя, про нашу боротьбу за власну Гідність і Державність, вселяючи віру, що все буде Україна.

1 вересня. Не пригадую більш тривожного, зболеного, нетрадиційного Першовересня. Мозковська орда людиновбивць відібрала радість початку нового 2022/2023 навчального року в багатьох українських дітей. З 12,9 тис. закладів загальної середньої освіти лише в кожному третьому (близько 3,5 тис.) здійснюватиметься процес очно, в 3,8 тис. – у змішаному режимі.

Але найжахливіше – понад тисячу вбитих і покалічених дітей від рук кремлівських катів-“асвабадітєлєй”: загинули 379 дітей, отримали поранення понад 735 дітей. Безвісти пропали понад 230 дітей.

На 1 вересня в Україні обстрілами рашистів пошкоджені 2211 закладів освіти, 230 із них повністю зруйновані. Знищено багато бібліотек, університетських корпусів, музеїв, театрів, культурних центрів та установ. На окупованих територіях повністю заборонено українську мову, літературу, історію, культуру. Учнів та дошкільнят насильно змушують навчатися за освітніми стандартами “рузького міра”.

Лише в Харківській області пошкоджено та зруйновано 210 шкіл, більше ста – у Харкові. У Салтівському районі Харкова таких понад 70% навчальних закладів. В Одеській області внаслідок ракетних ударів ворога пошкоджено 17 навчальних закладів, з яких два заклади дошкільної, вісім – загальної середньої освіти, три заклади позашкільної освіти, один дитячий будинок, два заклади професійної та професійної вищої освіти. З регіону виїхали майже 55 тисяч (!) школярів, з них 39480 – за кордон. Не осягнути, не осмислити здоровій людині цього небаченого варварства XXI століття.

Війна дикобразів проти дитини, школи, людяності, земного щастя й людської радості. Очевидно, Бог не наділив здатністю цю рашистську сарану навіть усвідомлювати скоєне зло.

Так, як колись неспроможний був розуміти це і римський вандал, вдершись до міста, вбиваючи великого Вченого-Просвітника Архімеда, коли той якраз розв’язував складну математичну задачу, креслячи на піску.

Однак Архімед та його вчення є вічними. Його пам’ятають, шанують, ним живуть, а здичавілі людоїди-монстри стираються в попіл, ідуть у забуття й невідомість.

Так буде і з нинішніми вбивцями-мозковитами, що намагаються глумливо відібрати радість і першовересневі надії в українських дітей.

Не вийде, бусурмане! Україна здолає твою похітливість, ненажерність, ненависність.

Переможемо заради своїх дітей, які знову будуть радіти, коли ластівки зводитимуть гнізда під дахами їх рідних Шкіл. В Україні!

3 вересня. Головний світовий терорист, нацист путін 1 вересня “зустрівся” зі школярами в Калінінграді (правильно Кенігсберг). Кривавий диктатор, *“історик-путлєр”* дав першовересневий “*майстер-клас*” під назвою “розмова про важливе” для “калінінградських” першачків з української історії, белькочучи вкотре, що Україна ніколи не мала власної державності, виліплюючи з них чергових зомбованих “*асвабадітєлєй”*.

Навіжений імперець бурчав, що “*не лише діти, а навіть багато дорослих, судячи з усього, не знають, що Україна ніколи не мала своєї державності до утворення Радянського Союзу. Не було такої держави”*.

Бо після революції 1917 року, продовжував кремлівський узурпатор, більшовики *віддали Україні “велику частину історичних російських територій, включаючи Донбас*”.

І зараз їхня армія захищає розію. А місія наших солдатів (ЗАГАРБНИКІВ!!!), ополченців Донбасу – війну припинити, захистити людей, мешканців Донбасу і саму розію.

Цинізм, брехня та абсурд непомірних масштабів, “досконаліших” від гітлер-геббельсівського маячення.

Очевидно, що ця брехня не варта ніякої публічної дискусії. І все-таки треба нагадати цим кагебістським “усезнайкам” про деякі факти їхньої справжньої болотяної передісторії.

1. Літописці згадують, коли Київ часів XI століття був культурнішим і багатшим за Париж та Лондон, тодішні дикі мозковські племена (чудь, водь, ям, чухна, пєрмь, мокша, мєщєра, єрся, самоядь, югра та інші) *не мали жодної уяви про закони, мораль, державність, а їли сире м’ясо та не знали землеробства*.

2. Коли Праукраїна тісно співпрацювала, торгувала з культурним світом – від

Греції до Індії, то предки нинішніх путіністів у північній мозковщині ще в XIX столітті носили дикунський *“одяг”* (клапоть шкіри з діркою на голову), такий, який свого часу (понад 6 тисяч років тому) носили мавполюди (**П. Штепа “Московство”).**

3. Ще в XI віці, пише **Іван Огієнко** в “Українській культурі” (1918), Український народ витворив своє оригінальне право, а збірник законів під назвою “Руська Правда” (як і “Требник” Петра Могили) були використані московськими царями аж у XVII столітті для “своїх” “Кормчої” (1650) та “Уложенія” (1649).

4. Навіть московські археологи та історики писали пізніше, що на мозковщині не знайдено *жодної слов’янської могили чи кургану*, а “*в жилах московського народу тече не менше 80% фіно-татарської крові*” (А. Спіцин, М. Покровський). Тим самим нагадуючи історику-коротуну звідки пішла Руська земля.

5. М. Костомаров у “Русскій історії...” описує страшну безпросвітність москви і в житті церкви, згадуючи розповідь новгородського архієпископа, навченого і присланого з Києва: *“Приведуть мені мужика на посвяту (в священники); я даю йому читати апостола, а він і ступити не вміє; я дам йому псалтира, а він і тут насилу бреде. Я вижену, а на мене скаржаться. Земля, кажуть такая; не можемо роздобути людини, щоб грамоти шупила...*”.

Як пише Огієнко, на мозковщині було обмаль шкіл, а на науку поглядали завжди скоса, “*вважали її за діаволів плід*”. Зате надмірно “обожнювали” брехню. І ця сатанинська “чеснота” передалась у спадок цьому “глубінному” народу. Однак чому ж дивуватися. Адже “мозква” з фінської означає *“каламутна вода”, “каламуть”*.

6. Варто путінським ідеологам та його пропагандистам з “*чорним піднебінням”* визнати, нарешті, що мозковщина виплодилася як напівсамостійна “*держава”* з Татарії і прозивалася вона не інакше, як “*рузькій улус*”. Недарма їхні історики: *Карамазін (татарин), Ключевський, Покровський*, що “творили” у XVIII–XX ст., стверджували, що близько 60% “провідної верстви” москвинів були татарського походження. І як не старалися наші духовні навчителі з Києва, Острога, Чернігова вчити справно їх релігійних канонів, однак мозковити вперто продовжували *“молитися” в церквах в одягнутих на голову шапках* аж до 1651 року. А сама “ідея” загарбувати й пригноблювати весь світ видумана не московськими царями-псарями, а передана (як ганебний спадок) кремлю та мозковитам монголо-татарськими нащадками Чингісхана. А в суміші з доморощеним чорносотенством та нацизмом і було отримано ідеологію рашизму й людиноненависництва. Цим і “животіє” сьогоднішня розія.

Тому нехай вони, мозковити, а не ми, Українці, відшукують у болотах та пустелях свою “*істинную”* історію. А ще – хай прискіпливіше читають “своєго” ***алєксандра блока,*** який про них написав:

Да, азиаты – мы,
с роскосыми и жадными очами!

Справді, жадібні, загребущі, зажерливі й брехливі. Однак не довго бачитимуть ці злії очі, бо невдовзі таки наїдяться та вдавляться Українською Землею. І тоді настане Божа правда!

Україна вбереже свої національні Ідеали та зміцнить національну Ідею.

11 серпня. Думки, ідеали Великих Українців для сьогодення. Вони перегукуються з часом, подіями і надіями. У часовому просторі ідеї вимірюються століттями, однак від цього не втрачається їх значущість, чутливість і правдивість.

Ще наприкінці 1920-х років **Дмитро Донцов** (“За землю і море”) майже пророче зазначив: “***У нащадків має прокинутися свідомість великости завдань, що стояли перед Мазепою і стоять перед нами. Не “за землю і волю”, а “за землю і море”.*** Бо нема самостійности без моря, нема моря без самостійности. Хто панує у Криму, той панує в Україні, навіть незалежній... Як нема правдивої самостійности без посідання берегів, так нема і “моря” без “землі”.

Отож за нами велика українська традиція, що опиралася на Княжу добу Олега, Святослава, Ігоря зі щитами на царгородській брамі; Козаччини з державою Хмельницького, коли в “*Синопі розпалювалася козацькая люлька та чайками перелітали Чорне море, аби здобути його собі, а Сірко Крим для України здобував*”; Мазепа, який бився з навіженим пьотром не тільки “за землю”, але й “*продовжував українську традицію опанування “рідного моря*”; герої 1917–1920 років, що боролися не тільки за Київ, а й за Одесу та Крим.

Практика 31-го року нашої Незалежности показала, що визволення моря не може здійснитися, коли в Севастополі буде “дозволено” бовваніти чужинським прапорам, орендувати “море”, утверджувати фальшивий лозунг “навіки разом”, що став облудою та новітньою колонізацією. Мабуть, забули, не читали, зігнорували (передусім наші очільники) застереження Донцова, які так і не стали тоді для них орієнтиром правди. Адже він стверджував, що “*боротьба за незалежність України, як і за Чорне море, під чужими прапорами буде лише марним проливанням крови “не за Україну, а за її ката”*.

Сьогодні, коли йде війна з клятою мозковією, ми знову навертаємо до давніх істин, що святую Волю можна здобути лише “з поля і з моря”. Тому й кожна наша перемога на морі (знищення крейсера “мозква”, вибивання орків з острова Зміїний чи вогнева “бавовна” для морської авіації рашистів на летовищі в Саках, на боєскладах Джанкоя) є нагадуванням для сучасників про правдиві Ідеали національних Просвітників, які сповідували вічну (історично справедливу!) цінність – “*немає самостійности без морських берегів, немає української “землі” без “моря”*.

Але ця віковічна мрія, політичний і духовний ідеал Української Державности остаточно зможуть утвердитися тоді, коли Народ сформує себе як освічений, свідомий, націєкультурний організм, що знає й пошановує своє історичне місце та бореться за нього.

Саме тому **Іван Дзюба** в роботі “Національна культура як чинник майбуття України” напише: “*...**Хочу наголосити свою давню й незмінну тезу про те, що майбуття України вирішуватиметься у сфері культури”.***

Справді, національна культура в нинішні трагедійні й водночас надзвичайно героїчні часи є нашою найпотужнішою зброєю. І хоча ворог-мозковит всілякими звірствами й неправдами намагається не тільки фізично, але й культурно, ідеологічно, світоглядно вигубити українство, “*затемнити українську суспільно-політичну думку й відвернути від національного ідеалу*”, однак стає очевидною і доконаною істина, що ***майбутнє України з її Національною Культурою***. Тоді Україна, з вірою в СЕБЕ, є непереможною.

Культура – наш духовний резервуар, з якого черпає силу український мілітарний ренесанс, твориться Дух Українського Воїна.

Цей всеперемагаючий гін до національної культури безперестану зрощували славні сини України як у дні її злетів, так і в часи падінь та поневірянь. Згадаймо таких, як **Микола Зеров**. Поет і Борець. Один з найвідданіших поборників національного і європейського культурного життя Українського Народу. Звитяжний, мужній і вірний собі.

Бо, завершуючи своє земне життя, скалічене мозковськими катами, в північному концтаборі, Зеров-Поет, Зеров-Духівник, Зеров-Воїн до останніх днів своїх перекладав ***Вергілієву “Енеїду***”. Славлячи Волю і вірячи в щасливу Долю рідного Народу.

То хіба можна перемогти Народ, який здатен народжувати таких Поетів, Будителів, Творців, Воїнів, що ніколи не розмінювали СВОБОДУ на “*хлібоїдщину”?* Бо лише плебей “*любить більше хліб, ніж свободу*”, казав Руссо.

Адже втративши її, людина позбавляється врешті-решт і хліба.

Благо, що ідеї не вмирають, як і їхні творці, що билися за них. Вони тільки перетворюються на наші національні та бойові гасла, об’єднані в закличне і величне – “**СЛАВА УКРАЇНІ!”.**

Георгій ФІЛІПЧУК,
академік НАПН України

Наш гордий злет, відродження останнє не зупинити й кров’ю не залить!

Роздуми над п’ятитомником вибраних творів Івана Низового “Бути – народом!” (Київ, Український пріоритет, 2017–2021).

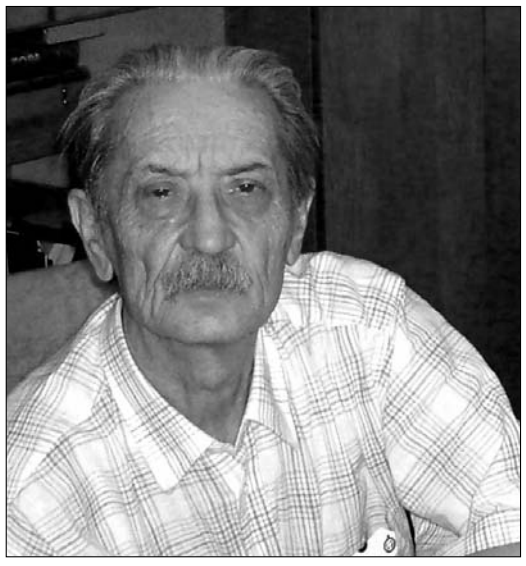

Іван Низовий

Олена БОНДАРЕНКО,
письменниця, журналістка, українка

Цього вересня світ пахне ледь прив’ялим листям, яблуками, медом і... війною. Вона точиться вже понад 190 днів. Війна за Волю Бути Україною.

Ті, хто не пролив за неї ні краплі власної крові, наввипередки “вангують” то швидку перемогу, то тривалу й виснажливу битву. Рають обивателеві то готувати празникові шати, то знову пакувати валізи. Хтось із вибульців мізкує, у яких виріях залишитися ліпше (безпечніше, а чи й вигідніше). Інші – повертаються, наче зранені лелеки, не відаючи, що там і як у рідному гнізді. Адже навіть коли те гніздо і вціліло – й воно, і ми в ньому вже ніколи не станемо довоєнними...

Тим часом поет Іван Низовий, самодин серед луганського цвинтаря, мов серед пустелі, затято боронить свою Україну, що її “окраденою збудили”. І волання його безгучно протинає Царство Небесне і земне...

Ви помітили? – час війни наскрізно пойнятий Божими знаками, позначками, натяками. Чи, може, наші вуха, очі й серця тепер загостреніше їх сприймають?

Мій друг Іван Низовий, видається, і сам був таким Божим знаком. Лиш мало хто усвідомлював з усією серйозністю його пророцтва й передбачення. Коби з десяток років тому Господь не сказав йому: “Гайда!” – нині, може, ми знали б навіть, коли виглядати Перемогу...

Зрештою, Йван говорив нам і двадцять, і тридцять років тому не лише звідки насуне біда-навала, а й як їй запобігти чи, принаймні, постати супроти неї згуртованішими, озброєнішими, потужнішими на духу. Говорив часом іронічно (і загал сприймав майже як жарт):

Ми й нині щедрі,
Як були,
Без міри і без меж:
І флот, і море віддали,
І Севастополь теж.
І Крим невдовзі віддамо
(Нічого ж нам не жаль!) –
На нього ж ласиться, само
Собою, брат-москаль. (1995 р.)

Дослухалися, вчитувалися, брали на карб? Та де! Вже й коли калатав у всі дзвони, сприймали заледве не як божевільного на церковній вежі, котрий баламкає, коли не те що вогню, а й диму не видко:

Вони вже ідуть – “демократи” російські –
Без роздумів зайвих і слів,
Вони ж бо по-братськи,
Вони ж бо по-свійськи,
Вони ж бо смертельно обнімуть хохлів!
А ми у своєму нерідному домі,
В голодній судомі й тремтінні колін,
На Схід позираєм,
Іще не свідомі того,
Що гряде із московських сторін. (1994 р.)

Та що там дзвони – він, мов навіжений, штурхав зо всіх сил те оспале поспільство:

...Нас нічого біда не навчила...
Все співаємо “Ще не вмерла...”,
А в тумані чорніє нова вже могила –
Рукотворна Говерла.
Грабарі вже лаштують лопати,
А багнети – давно готові
Українські серця протинати,
щоб взнати
Колір нашої крові. (1993 р.)

За двадцять сім днів до початку масштабного російського вторгнення, попри двадцять вісім попереджень світових держав, наші владці впритул не побачили загрози. За **двадцять сім років** до трагедій Бучі, Ворзеля, Ірпеня – у грудні 1995-го – поет Іван Низовий знав, **де і як це буде**:

...А не обійдеться без бою,
Без “братовбивчого” ножа –
Лежати нам не під Москвою,
Під рідним Києвом лежать... (1995 р.)

Поетові, поза сумнівом, за свого життя довелося не раз чути сентенції на кшталт: “За що ви так про росіян? Це ж наші брати!”. Коли вже російський чобіт топтав нашу рідну Луганщину, земляки переважно охочіше сприймали лукаве: “Іх там нєт”, аніж сувору правду про інтервенцію. Крізь вибухи та скреготання ворожих траків нашими містами й містечками й зараз можна почути недоладне: “За що вони так з нами? Ми ж були браттями!”

У поезіях Низового немає нічого про Авеля і Каїна. Бо він завжди знав і стверджував на повен голос: ніколи українець не був, не є й не буде ріднею росіянинові. Ні генетично, ні ментально, ні світоглядно.

Як знав і те, що у війні проти України російська орда, крім “Градів” і танків, озброєна облудною псевдометою “захистити своїх”, тобто російськомовних. Тих, кого невдовзі орки тисячами вбиватимуть у Мелітополі й Бердянську, Маріуполі й Сєвєродонецьку.

Невеличкий відступ: у Бучі в березні 2022-го, під час окупації, російські нелюди чинили страшні звірства проти цивільного населення. Місцеві мешканці, які не встигли втекти, переховувалися у підвалах і погребах мало не місяць. Важко уявити жах, який раз у раз охоплював людей, коли іззовні лунала мова окупантів. І от одного дня, замість московських матюків і диких вигуків, змучені, налякані, голодні, відрізані від світу жінки, старенькі, діти почули: “Є хто живий? Виходьте, людоньки!”. Й напівживі людоньки видибали на світ Божий і ставали на коліна: “Свої!”

Отже, мова не просто має значення. Вона – найцінніша світоглядна ознака, яка відрізняє своїх, рідних – від чужих, загарбників. Зрікаючись цієї ознаки – мови пращурів, матері, батька – людина прирікає себе на погибель, у тому числі, як бачите, й фізичну. А народ – на рабство і скніння на загумінках історії.

Тому Іван Низовий у відчаї кидає в обличчя недорікам “какаяразніца” свої гіркі інвективи:

А ми – до мачухи-Москви...
Таж ні, не ми, а ви,
“Раби, підніжки, грязь Москви”,
З-під київської булави
Повзете до Москви!
Вас розплодилось на землі,

Мов гадів у багні:
На все своє нещадно злі,
Напівхохли, чвертьмоскалі,
Перевертні страшні! (1995 р.)

Невипадково поет цитує оте Шевченкове: “Раби, подножки, грязь Москви!”. Бо ж води спливло немало, а “малоросійство”, “хохляцтво”, що в’їлось у мізки й кістки, досі стає на заваді поступові, приваблює загарбника й загрожує самому існуванню Нації. Тож і невипадково Низовий закликає:

хохляндіє відновлена руїно
свідомості й традицій вікових
відчуй нарешті в м’язах вузлових
священний біль
що зветься – Україна! (1996 р.)

Отим священним болем Іван передчував, що Росія піде війною, аби загарбати Україну і знищити українців. Що війна буде страшною, кривавою, виплеканою в гарячкових мареннях люду, тяжко хворого на комплекс меншовартості.

Але передчував він і те, що Україну боронитимуть найкращі, найзвитяжніші, найсправжніші українці та українки. До такої звитяги й жертовності поет, як зараз часто говорять, мотивував свідоме українство:

Мета одна:
змести і відомстити,
і новий храм возвести на крові,
й самих себе первісно возлюбити... (2006 р.)

Скажу більше: Іван готував до жертовного чину в ім’я України власного єдиного онука:

Зростай, мій Богданчику,
Будь незалежним і гордим,
І знай:
Не корилась одвіку
вкраїнська земля
Ні гунам,
ні половцям,
ні Чингісхановим ордам,
Ні п’яним від крові й сивушних отрут
Москалям!
В ній затишно спиться
прапращурам нашим,
Богданку,
Під сонцем правічним
на синім та жовтому тлі;
Нетлінні в майбутнім
Прапращурів наших останки –
Міцна арматура землі! (2001 р.)

Всотавши дідову науку, нині Богдан Низовий – у лавах захисників України. Він – один із тих крицевих воїнів, котрими захоплюється цілий світ. І захоплено шукає відповіді, в чому таїна того незборимого натхнення, що веде їх у праведний бій, до святої Перемоги.

Відповідь має поет із козацького роду Низових та Великородів.

Натхнення – від рідного краю, отчої землі. Від коріння, яке тримає до неба яблуню в батьківськім саду і не дає впасти людині на полі битви. Від славетної нашої історії, від усвідомлення себе частинкою Всесвіту на ім’я Україна.

Низовий говорить доньці Лесі:

...Знай:
Мови кращої в світі нема!
По-вкраїнськи сонях цвіте.
У верби – українська журба.
А Ісуса обличчя святе –
Не вкраїнське хіба?! (2003 р.)

Образ українця за одвічним плугом у Низового виростає до епохального, вселенського символу Оратая, Годувальника:

За овидом заобрійним, за пругом
напруженим до краю, мов струна,
мій дід Великород іде за плугом,
і борозна два полюси єдна... (2010 р.)

Тож цілком природно, що у лиху годину ворожої навали так само постає донебесний, вселенський образ українця – Захисника:

Здіймаюся над степом,
Над своїм
Закляттям, забуттям, бурлакуванням,
І всупереч усім пророкуванням
Над степом голос мій –
Неначе грім!
Я від коня та шаблі не одвик –
То лиш моєму недругу здається,
Що я одвик,
Що я для степу зник,
Що голос мій над степом не зів’ється... (1955 р.)

Любий читачу, інакше й бути не могло: розмисли над п’ятитомником поезій Івана Низового постали на тлі війни. Не лише тому, що ця клята війна сама, поза нашою волею, постала над нашим українським світом. І не лише тому, що Іван своїм унікальним даром прозирнув її крізь товщу літ. Насамперед – тому, що з усією життєствердною силою свого таланту поет передбачив нашу Перемогу й кожним серцебиттям її утверджував.

Тож це Іванове п’ятикнижжя – дар усім нам, хто любить Україну, воює за неї, працює заради неї, вірить у неї й прагне її Перемоги:

Все прахом стане, що на нас повстане
Оружно – наш чорнозем збагатить.
Наш гордий злет,

Відродження останнє
Не зупинити й кров’ю не залить! (1993)

Так, читачу, точиться війна, де на кону – без перебільшень і патосу – життя кожної й кожного з нас і життя України. Тому для кожного й кожної з нас – десь у своїх надхмарних далечах – мій друг Іван Низовий, умившись у неземних садах пречистою росою, знов і знову повторює свою нетлінну і вічну **Вранішню Молитву:**

Праведний Боже наш, ти, що єси
На небесах, опустися на землю:
Я твоє нове пришестя приємлю
Навіть тоді, як відмовляться всі
Від України-Руси. По росі,
Боже, пройдися. Візьми Україну –
Рай неземний – піднебесну раїну,
Де Україна цвістиме в красі...

Звернення

до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі! Тижневик “Слово Просвіти” – один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі, хто любить, шанує і дорожить українським правдивим і об’єктивним словом можемо допомогти “Слову Просвіти”. Будь-яка фінансова підтримка видання – це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк, р/р UA 30300346000002600 2016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

На наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукнулися:

1. Мовчан Павло Михайлович – 12060 грн.
2. Концер Микола Іванович – 1000 грн.
3. Фещенко Олена – 1000 грн.

“Коли в похід виходила батава, – її піснями плакала Полтава. Що нам було потрібно на війні? Шаблі, знамена і її пісні”.

Державний прапор у воюючій Україні

Георгій ЛУК’ЯНЧУК

На вшанування багатовікової історії українського державотворення, державної символіки незалежної України та з метою виховання поваги громадян до державних символів Указом Президента України встановлено День Державного Прапора України, який відзначається щороку 23 серпня.

Цього року в Україні свято відзначали в час триваючої гарячої фази російсько-української війни. Напередодні Дня Незалежності України в Національному музеї історії України відкрилась виставка, де представлена унікальна колекція українських стягів періоду кінця XX–XXI ст.

“Народ мій є, народ мій завжди буде / Ніщо не перекреслить мій народ”, – писав велет українського духу Василь Симоненко, який своєю творчістю вкотре наголосив, що для українців свобода і гідність завжди були основоположними цінностями, символами яких стали – Тризуб, Державний Гімн, Державний Прапор. Сонячно-Небесні кольори знамен не лише акумулювали національні традиції, тисячолітню історію краю, а й ідентифікують народ та територію від Чорного моря до Карпат. Вони спонукали до боротьби на різних етапах історичного поступу українців, вселяли віру і непоборну силу. Як зазначають в Українському інституті національної пам’яті (УІНП), жовто-блакитні барви символізували Київську державу ще до її християнізації у 988 році. Сучасні дослідники виводять традицію використання кольорів сонця і неба ще з далеких язичницьких часів. Поєднання жовтого і блакитного кольорів має на наших землях глибоке коріння. В їх майорінні — наш генетичний код, наша прадавня славна історія. Жовто-блакитні кольори здавна використовували на прапорах українських земель.

Про давність традиції поєднання жовто-блакитних барв в українській символіці свідчить, наприклад те, що заснованому у 1256 році місту Львів надавався герб, на якому зображений золотий лев на блакитному полі. Майже всі герби міст Київщини й України обрамлялися сонячно-небесними кольорами. З XVIII століття полкові і сотенні козацькі прапори Війська Запорозького виготовляли з блакитного полотнища на якому жовтою фарбою наносили постаті святих, хрести, зорі, зброю. До початку Другої світової в Ермітажі виставлялися прапори з поєднанням наших національних барв. На одному із стягів зображений архістратиг Михаїл, одягнений в золоту кирею і блакитні штани. На іншому знамені 1774 року, створеному коштом останнього отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського, – продовгуватий прямокутник блакитного кольору, на якому яскраві золоті герби. Утвердження жовтого і блакитного поєднання – як українських національних кольорів – відбулося під час європейської “весни народів”. Уперше такий прапор замайорів у червні 1848-го на міській ратуші Львова. Відтоді полотнища в національних барвах використовували під час Шевченківських та інших свят у Галичині, Буковині та Закарпатті. На Наддніпрянщині жовто-блакитні кольори замайоріли після революції 1905–1907 років.

З падінням ненависного царизму ці барви стали загальновизнаною українською символікою. З жовто-блакитними, рідними серцю, прапорами 25 березня 1917 року на вулиці Петербурга вийшли солдати-українці і студентська молодь. 25-тисячна маніфестація засвідчила прагнення українців до відокремлення від імперії зла і відбудови власної держави. За кілька днів – 29 березня – масова маніфестація відбулася і в Києві. Під час Свята Свободи кияни та українські військові теж вийшли на вулиці з жовто-синіми знаменами. “Ціле море людських голів навкруги, – описував “Свято свободи” Сергій Єфремов. Ось блакитно-жовті – сонце і небо – українські прапори”.

У ті далекі дні Української революції жовто-блакитні знамена й стрічки стають символом, закликом, рушійною силою народу, що повстав проти московського панування й дикої імперії. 1 квітня в Києві з ініціативи Центральної Ради відбулася понад 100-тисячна маніфестація. Тисячі солдатів-українців Київського гарнізону несли жовто-блакитні знамена з написами: “Вільна Україна”, “Вічна пам’ять борцям за волю”, “Війна до перемоги”. У Харкові, Полтаві, Катеринославі та інших містах України і за її межами відбулися подібні акції під жовто-блакитними прапорами. Влітку 1917-го під цим прапором вирушав на фронт перший український підрозділ – полк імені гетьмана Богдана Хмельницького. Тоді ж частина кораблів Чорноморського флоту підняла українські прапори. Уперше – на есмінці “Завидний” з ініціативи керівника української ради корабля Івана Прокоповича. Жовто-синій прапор переможно затріпотів і над Кримом.

Народний депутат Верховної Ради кількох скликань Іван Заєць

Під час подій Української революції 1917–1921 років стяги жовто-блакитних кольорів стали державними символами Української Народної Республіки та Української Держави Гетьмана Скоропадського. Після втрати державності використовувати національну символіку продовжив український національно-визвольний рух ОУН. Такі прапори використовували під час заходів та акцій в українській діаспорі по всьому світові. Століття тому більшовики, що вдалися до масового терору, окупували Україну. В комуністичному СРСР вживання української національної символіки було небезпечним. Українські символи потрапили під найсуворішу заборону – за Тризуб, Гімн і Прапор кидали у в’язниці і розстрілювали. Та наш прапор, як сонце і небо, незнищенний.

Мужньо долаючи радянські заборони, 22 січня 1973-го в Чорткові на Тернопільщині українські патріоти вперше вивісили чотири українські прапори. Наприкінці 1980-х років жовто-блакитна символіка замайоріла на перших публічних акціях національно-демократичних сил. 26 квітня 1989 року у Львові під українським прапором відбувся мітинг пам’яті жертв Чорнобильської трагедії, а 22 травня того ж року – Шевченківське свято в Києві. 23 березня 1990 року синьо-жовте знамено з’явилося над Тернопільською міськрадою; 3 квітня – над Львівською ратушею... Як не дивно, але українські прапори почали в ті ж роки з’являтися не де-небудь, а на заходах української студентської молоді ...в перебудовній Москві, на півмільйонних заходах демократичних сил! Згодом вони з’явилися вперше (!) і на знаменитій першотравневій демонстрації на Красній площі 1990 року...

24 липня 1990 року – небесно-золотий прапор урочисто піднято над Київською міськрадою. А через рік під цими прапорами, 19 серпня 1991 року, українці вже гуртувались в “Українську сотню” на барикадах Білого дому столиці СССР проти ГКЧП! 23 серпня український прапор вносять до зали засідань Верховної Ради. 4 вересня 1991 року, вже після Відновлення Незалежності України, державний стяг замайорів над Верховною Радою. А після 1-грудневого референдуму цей прапор стає державним – 28 січня 1992 року Державний Прапор був затверджений парламентом офіційно.

З початком російської агресії в 2014-му державний прапор став символом боротьби та спротиву рашистським окупантам. 2022 року, коли агресор вдався до повномасштабного вторгнення, на підтримку України синьо-жовтими кольорами були підсвічені знакові споруди багатьох столиць світу, а громадяни багатьох країн Європи і Америки виходять з державними прапорами України на мітинги підтримки, на стадіони та на концерти...

На виставці в Національному музеї історії України представлено 17 унікальних прапорів, зокрема: синьо-жовтий прапорець 1988 року з київського мітингу, який передав музею дисидент Олесь Шевченко; стяг, що підняли 1990 року біля Київської адміністрації, прапор, під яким знамените українське подружжя Петущак-Македон вперше обійшли на яхті “Лелітка” навколо світу в 1994–1998 рр., прапор України, що вперше було піднято над Антарктидою першою антарктичною експедицією 6 лютого 1996 року; фрагменти українського прапора зі зруйнованої окупантами телевежі на горі Карачун біля Слов’янська; прапор із донецького аеропорту з підписами українських захисників; прапор України, який волонтерка Вікторія Кононова врятувала та вивезла з окупованого Луганська; прапорець України, що побував на навколоземній орбіті...

Нині прапор кольору гідності й свободи, кольору небаченої мужності й самовідданості в ім’я незалежної суверенної Держави — такий наш прапор, що сьогодні майорить закликом до відсічі знавіснілому ворогу, який зі зброєю в руках, із сотнями літаків і танків, смертоносними бомбами і крилатими ракетами вторгся на нашу землю і намагається знищити нашу країну і наш народ. Державний стяг нині на передовій лінії московсько-української війни — він у кожному бліндажі, в окопах, на танках і бойових машинах, на військовій формі наших захисників. Він у серцях мільйонів українців, які спільно з ЗСУ ще у 2014 році стали на захист країни від оскаженілої росії з її імперськими потугами і столітніми намаганнями знищити українство з його мовою, культурою, традиціями, церквою, історичною пам’яттю, стерти назавжди, викреслити з історії й книги буття.

Маруся Чурай – голос і душа пісенної України

У Полтавському літературно-меморіальному музеї Панаса Мирного презентували виставу про Марусю Чурай та світлицю легендарної піснярки. Авторка сценарію – Юлія Корженко, членкиня Полтавського осередку Національної спілки композиторів України. Виставу показали в одній із кімнат музею, де започатковують експозицію “Світлиця Марусі Чурай”.

У заході взяли участь музейники, ЗМІ, громадські діячі, регіональний представник Українського інституту національної пам’яті в Полтавській області Олег Пустовгар, актори обласного театру ім. М. Гоголя, заступниця голови Полтавської обласної організації спілки журналістів Олена Вахницька, музиканти, завідувачка відділу краєзнавства Полтавської обласної універсальної бібліотеки ім. І. Котляревського Марина Федорова, широке коло поціновувачів пісень Марусі Чурай.

Вистава пропонує глядачу сучасну “оптику” на життя Марусі. За версією Юлії Корженко, Маруся Чурай навчалася у музичному колегіумі Лейпцига, не труїла свого коханого, а виправдав видатну українську співачку гетьман України Богдан Хмельницький. Виконавці – актори Полтавського музично-драматичного театру імені Миколи Гоголя Катерина Єгоричева, Людмила Тимофєєва та вокально-інструментальний дует “Родичі”.

Громадська діячка і відома майстриня-вишивальниця, волонтерка російсько-українського фронту Зоя Коваленко подарувала зі свого сімейного архіву для нової експозиції “Світлиця Марусі Чурай” кілька експонатів: чеканку з профілем співачки, документи про перші просвітницькі заходи, присвячені Марусі Чурай у Полтаві наприкінці 80-х і на початку 90-х рр. минулого століття. А ще вишитий оберіг із рядками з історичного роману Ліни Костенко “Маруся Чурай”:

Ця дівчина не просто так,
Маруся.
Це – голос наш. Це – пісня.
Це – душа.
Коли в похід виходила батава, –
її піснями плакала Полтава.
Що нам було потрібно на війні?
Шаблі, знамена і її пісні.

Директорка музею Світлана Завалій розповіла, що юний волонтер, мешканець села на Одещині, де відбувалися кровопролитні бої ЗСУ проти російських

окупантів, подарував для світлиці унікальну бандуру. “*Вона дуже цінна тим, що всередині інструменту зазначено рік її виготовлення – 1936. Подарували нам і старовинні рушники. Світлиця буде розширюватися”,* – повідомила Світлана Завалій.

У Полтаві біля обласного театру (нині вулиця Небесної сотні) споруджено пам’ятник Марусі Чурай.

Полтавський офіс УІНП

● ЛИСТ ІЗ МЕРЕЖІ

“Я сам вибрав це – відправитися рано чи пізно у Вальгаллу”

Ярина ЧОРНОГУЗ

Що ж, у тебе 1 вересня був день народження. Тобі мало бути 28. Я пам’ятала про це ще за тиждень до 1-го, але пишу тільки зараз про нього, бо розуміла, що не напишу так, аби тобі сподобалося. Ти терпіти не міг оцей сум, тугу у згадуванні тих, хто загинув у бою. Розумів це, але не любив. Застерігав постійно: “Якби щось сталося, тільки не плач за мною, я сам вибрав це – відправитися рано чи пізно у Вальгаллу”. От я й не плачу, я виявилася дуже сильною, так би мовити.

Згадаю щось веселе, згадаю щось старе, бо спогадів з ротації та повномасштабної війни стане на всі твої наступні дні народження, коли про загиблих вже стануть зовсім забувати. Згадаю, як напередодні ротації ти вперше влітку 2021-го взяв мене з нашим взводом патрулювати острів Джарилгач. Взяв, аби перевірити, чи зможе дівчина, яка постійно рветься кудись, прої*ашити у спеку по піску у формі та снарязі 5-10 км. Мені було трошки важко, але я таки пройшла. Навіть з медрюкзаком. Пам’ятаю, як легко тобі було йти з твоєю підготовкою, навіть коли всі задовбалися не помалу. Ти любив по-доброму жартувати й підколювати всіх, так мені ти скептично тоді казав, що тобі не щастить з феміністками навіть на службі – і це жах, скільки нас порозводилось. Але раз протопала таку відстань, то так і бути – топатиму зі взводом скрізь.

Пам’ятаю, як ти знайшов оленячий ріг на Джарилгачі і тішився. Ти страшенно любив дику природу та диких тварин. Колись на ротації в Кряківці в лісі вночі ми почули, що на нас рикає в темряві вовк, а потім побачили його в теплак. У нас усіх серце пішло в п’яти на секунду, а ти один був спокійний, бо ти розумів диких тварин, сказав, що вовк розумний і не нападатиме на переважаючу кількістю силу, ми просто зайшли надто близько до його сховку або це вовчиця з виводком – треба обійти його. Ми спокійно стали вчотирьох в колову та обійшли. Нам ще довго потім не вірили, що ми дійсно натрапили на вовка, гадали, що нас “хапонула ізмєна”, поки інша група не побачила того ж таки вовка в теплак.

Чимало офіцерів люблять особливі умови, окремі кімнати, найкращі ліжка. Ти, як правило, клав на ліжка інших, а сам лягав на підлозі. Так і тоді на Джарилгачі, ми спали в бунгалі, а ти просто неба на дерев’яній дошці. Ти любив море, мабуть, тому і пішов після академії в морську піхоту, ближче до берега моря. Казав, що лісів у 2014-му на тій таки Луганщині вистачило.

Вечорами вся казарма нашої роти чула, як ти граєш на гітарі. Про існування деяких відомих рок-хітів дізналася, перепитуючи, що ти це ввечері знову в себе грав. А пісні, які ти сам складав, думала, належать якомусь класичному автору. Шкода, що так мало відео з твоїми піснями ми зняли...

Ну і згадаю те, з чого ти любив посміятися. Коли ти на нашому ППД зробив раптове шикування взводу в другій половині дня, аби виявити, хто шариться і не здатен швидко зібратися по команді. І виявив, що Яра, виявляється, пішла вигулювати до моря безпризорних собак Чару та Ефку. Коли я за 15 хвилин повернулася, ти розпустив взвод, а мені, дивлячись, як я весело підскоком біжу з собаками від моря, сказав: “О, ось ми й знайшли того, хто піде в суботу в наряд. Яра, можеш іти далі гуляти з Чарою. Ні, ти нічого важливого не пропустила”. І побачивши моє ображене, заскочене зненацька від такої новини обличчя – довго з мене ржав. І довго згадував, як я дулася. А в наряд на вихідні я, звісно, пішла і навіть демонстративно відзвітувалася повідомленням у месенджер. То була звична річ.

Ти загинув у бою з російською бронеколоною в Зачатівці 5 березня 2022 р. Я була в тому ж селі на дорозі, на спостережнику, на який прямісінько виїхала колона, по якому був перший удар, коли почався штурм села. Ти ще встиг передзвонити мені хвилин за 20 до загибелі і спитати, чи ми живі і коли ми добіжимо до них на елеватор. Коли ми прийшли туди, твоє тіло вже забрали. Але штурм того дня вдалося зупинити. І одного дня ми повернемося туди знову.

Тіль Вальгал, Перун.

Зіно Гевак, Леоніде Гевак, Катерино Гевак, дякую вам. Було за честь служити з вашим сином і братом.

Євген Чикаленко як символ щирого Українства

...“Триматися за культуру ворога та окупанта зараз вкрай небезпечно. В першу чергу ворог йшов туди, де думав, що його зустрінуть хлібом-сіллю. Якби ми всі, українці, нарешті усвідомили і зрозуміли, ким ми є, згадали нашу історію та культуру, і викинули на звалище історії все те, що нам було нав’язано – ця війна не відбулася б!!!”

Ідейний українець Євген Чикаленко (1861?1929) – визначний громадський діяч, благодійник, меценат української культури, агроном, землевласник, видавець, публіцист. Головний ініціатор скликання Центральної Ради та її Перший Голова до приїзду Михайла Грушевського.

Георгій ЛУК’ЯНЧУК

2 вересня в Музеї української діаспори, який з 1999 року представляє історію й мистецьку спадщину українців світу, відома громадська діячка Анжела Савченко та відомий харківський видавець Олександр Савчук презентували перевидання легендарного агробестселера “Розмови про сільське хазяйство” Євгена Чикаленка – успішного аграрія, великого землевласника, видатного українського громадського діяча, благодійника та видавця першої в тодішній Російській імперії україномовної щоденної газети “Рада”.

Подібно до оригіналу, який пережив гніт царської цензури, ця книга в нинішні трагічні дні війни теж народжувалась під звуки сирен та пекельних обстрілів Харкова російськими загарбниками. Але як фенікс з попелу таки постала заново в липні у харківському видавництві Олександра Савчука. Цьогорічне видання є найповнішим – до нього входять усі 5 брошур видатного агронома і публіциста: “Чорний пар та плодозміни”, “Худоба”, “Сіяні трави, кукурудза і буряки”, “Сад”, “Виноград”.

Свого часу “Розмови про сільське хазяйство” була другою за популярністю українською книгою після “Кобзаря” в тодішньому українському селі. На сьогодні вона є важливою історико-культурною пам’яткою аграрної сфери, з оригінальною подачею та непростою історією, про яку детально розповіли під час презентації – директорка туристичного сайту “Київські фрески”, відома екскурсовод, за ініціативи якої й була видана ця книга – Анжела Савченко, видавець з прифронтового Харкова Олександр Савчук, директорка Музею української діаспори, мистецтвознавиця Оксана Підсуха.

Євген Чикаленко народився 21 грудня 1861 року в селі Перешори (Одеська обл.) в родині з козацько-шляхетським корінням. Освіту здобув у Харківському університеті (природничий відділ). Проявив себе як надзвичайно здібний агроном – навіть у посушливі роки отримував гарний врожай на своїх полях – найкращий в Україні. Нагороджений двома срібними медалями на Всеросійських Аграрних виставках, одна з яких була імператорською! Власний успішний досвід у сільському господарстві виклав у надзвичайно популярній серед українського селянства брошурі “Розмова про сільське хазяйство” (у 5 кн., 1897). У формі розмови із селянином у ній оповідається про ефективні методи агрономії. Свою брошуру Євген Харлампійович написав українською мовою і потім аж п’ять років добивався її видання, причому дозвіл підписував сам міністр внутрішніх справ царської Росії, оскільки українська мова на той час була забороненою. Чикаленко також написав “Спогади” (I–II, Львів, 1925–1926) та “Щоденник 1917–1919” (Львів, 1931), які дають багатющий матеріал до історії українського руху кінця XIX і початку XX століть, адже автор зі студентських років й упродовж усього життя займався активною громадсько-політичною діяльністю.

У 1917 році Євген Чикаленко став одним із ініціаторів проголошення Української Центральної Ради – керівного органу майбутньої УНР. Все своє свідоме життя і всі свої великі кошти український благодійник віддавав на Українське Національне Відродження, видаючи протягом багатьох років єдину україномовну щоденну газету “Рада”, яка стала “кузнею” майбутніх видатних державних діячів часів УНР: Симона Петлюри, Володимира Винниченка, Сергія Єфремова та інших. І саме за ініціативою Євгена Чикаленка і була створена Центральна Рада УНР, яку він і очолював та керував її діяльністю до повернення майбутнього президента УНР Михайла Грушевського з еміграції.

Постать Євгена Чикаленка – унікальна в історії України, і його увічнення в топонімах Києва – хоча би часткова сплата нашого великого боргу цій людині за нинішню Україну. Сказати про нього “український меценат” – це нічого не сказати, навіть додавши, що саме Чикаленкові належить формула: “Любити Україну до глибини власної кишені”. Власне, це його принцип, з яким він жив, що є сили розбудовуючи українську культуру, знекровлену численними заборонами в російській імперії. Що, здавалося б, заснувати й фінансувати щоденну українську газету “Рада” за імперських реалій на початку XX ст.? Адже існування газет уважається одним з інструментів творення сучасних націй, бо таке щоденне нагадування, хто ми і які наші спільні завдання, об’єднувало окремих людей у національно свідому спільноту!

Все життя Чикаленка – це постійне тримання високої планки: щоб не було соромно перед нащадками. Про це та про багато іншого можна прочитати в його щоденниках та листуванні (видавництво “Темпора”). Його записи – сліди епохи, коли Україна трималася на ентузіастах, які вирішили, що зроблять усе від них можливе, аби вона за їхнього життя протрималася!” – говорить Наталія Старченко, доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії і методики археографії та джерелознавчих наук Інституту української археографії та джерелознавства імені Михайла Грушевського.

Оксана Підсуха, Анжела Савченко, Олександр Савчук

Декілька років тому пропозиція назвати вулицю та площу, що носить ім’я російського імперця Льва Толстого, іменем великого українського мецената всіх національних заходів на початку XX століття в Києві та тогочасній Україні Євгена Чикаленка була одностайно підтримана столичною комісією з найменувань, очолюваною тоді нинішнім міністром оборони Олексієм Резніковим. Але це рішення комісії було (двічі!) заблоковане на етапі його електронного обговорення на сайті КМДА відвертими ворогами всього українського, фанатами “русского мира” і проросійських сайтів та промосковськими хакерами.

Нині столична громадськість та експертна комісія істориків та краєзнавців рекомендують Київраді сусідню вулицю, названу на “честь” ще одного “імперського трубадура” – Пушкінську, перейменувати на честь видатного українця Чикаленка. І це дуже символічно – існування імені Чикаленка поруч із іншими великими українськими меценатами – Терещенками і Ханенками, яким ми завдячуємо двома чудовими музеями поруч...”

Євген Чикаленко був щирим борцем за українське національне пробудження і єднання української еліти, ініціатором скликання Центральної Ради та фактичним засновником УНР. Але, насамперед, він був щедрим меценатом, якому належить відомий крилатий вислів “Легко любити Україну до глибини душі, а ви спробуйте любити її до глибини кишені”. На скількох пальцях руки можна нині перерахувати українських товстосумів, які люблять Україну до глибини своєї кишені, так як любив її великий український благодійник? Знайти актуальнішу як для нинішнього часу постать з українського минулого для мапи у центрі української столиці, де Чикаленко проживав і творив свої великі українські справи, просто неможливо!” – підкреслює Юрій Гнаткевич, народний депутат України, голова Просвітницького центру ім. Євгена Чикаленка.

Історики наполягають: у війні символів “зійтися посередині” не вдасться, як і у збройній війні з імперією, бо це лише різні форми однієї сутності. Потрібно якнайшвидше докорінно “вимітати” імперську пропаганду та її символи з столиці європейської України – і не лише ворожі станції метро, а й назви вулиць та пам’ятники російським ідолам!

*“Україно! Благословенна, могутня і несхибна!
Стоїмо гордо і непохитно
ми, діти й захисники твої”.*

Коли говорять гармати, музи мовчать? Чого ж бо!.. Слово має лунати завжди

Костянтин СУШКО,
м. Запоріжжя

25 лютого

Похмуро, тривожно. Гудуть у голові рої всіляких високих і не зовсім філософських сентенцій з приводу того, що сталося й чому, та слід відганяти їх геть. Залишмо усе це на потім. Зараз усе наше зосередилося на хлопцях, які стали на шляху ворога. Зараз – тільки вони! Думка, слово – теє ж діло. Кожним порухом душі, кожним своїм наміром та вчинком маємо сприяти їм, допомагати, хто, як і чим може.

Будьмо!

12 березня

Молитва за Україну

Україно!
Рідна, єдина і незмінна!
Велична, ніжна, сонцелика...
У всеосяжному морі земного буття
Господь виокремив тебе
незнищенним материком
Людяності, Злагоди, Добра й Добробуту!
Всевишній залюблено удостоїв тебе
життєдайними струменями,
якими щедро, невпинно і нестримно
наснажуєш ти довкілля,
не відаючи і не визнаючи
ні часу, ні відстані –
на тисячі тисяч літ,
на тисячі тисяч верст.
Неповторна, благородна, сонцесяйна!
Нехай минає лиха година,
нехай світліють широкі обрії твої
на радість нашу і для свята Життя!
Україно!
Благословенна, могутня і несхибна!
Стоїмо гордо і непохитно
ми, діти й захисники твої.

23 березня

Наодинці з Хортицею... Чомусь зовсім не думаючи, що зроблю дереву боляче, я потяг до себе тендітну гіллячку, різнув нігтем, відігнув злегка кору й побачив світло-зелений беззахисний слиз. Живий! Живий кленок, якого посадив увосени. Перезимував. Тільки тепер схаменувся, що впродовж усієї зими не звертав на деревце жодної уваги, і це мені здалося дивним. Я погладив гіллячку, і теплий доторк кори затримався на моїй долоні на весь день. Навіть тривожний гуркіт – то віддалений, то близький – не так турбував.

Ще часто заходять колючі тумани. Ще не повсюди розтав ув улоговинках сніг. Ще вимліває на узбережжі озера льодяне кришиво. Ще немає жодної птахи, окрім тих, що перезимували разом із нами. Ще занадто багато такого, з чого може скластися грудень, з чого можна виліпити січень, що цілком може бути схожим на лютий... Проте самої зими вже нема. Одна особливість присутня в теперішньому часі, яка з голови до ніг видає весну. Лише її, і більше нікого. Світло! Із сонцем та без нього, рано вранці чи пізно увечері. А вже тим паче посеред дня, світло це завжди високе, наявне й розпоряджається воно довкруж усім. На ніч, коли світлу ще доводиться відступати, його змінює запах, який випромінює хвилюючу радість світлої надії.

Коли нагрівається пічка, цей запах загострюється, і мені уявляється запах диму, що пливе над розбудженими городами. Я бачу – палять жорстке картопляне бадилля, тріскучі стебла кукурудзи, палять лободу й щирицю, котрі, як із ними не воюй, все ж знайдуть собі куточок, де можна не лише причаїтися від переслідування людей, а й зберегти насіння для продовження свого роду.

Усе – з уяви й спогадів. Та я вперто долучаю уявне й згадуване до дня сьогоднішнього, щоб ставало воно дійсністю, попри все. Звісно, райдужними надіями не втішаюся, а лиш стримано вірю: ТАК БУЛО й ТАК МАЄ БУТИ.

І враз зазеленіла на кленовій гіллячці брунька! Та не одна, вся гіллячка мовби огорнулася смарагдовим маревом. І я вперше не почув сирени повітряної тривоги. Бентежні звуки торкнулися моїх вух, коли вона уже вщухала...

Так захотілося, щоб – назавжди.

18 липня

Парк Перемоги, Запоріжжя. На самій околиці парку на лавочці сидить бабуся. У руках книжка. Книжка??? Ошелешений підходжу. Перепрошую. Обережно кажу:

– Це така рідкість – побачити сьогодні людину з книжкою в руках, а не зі смартфоном... Що ви читаєте?

Не зважаючи на моє вибачення та обережність, бабуся зводить на мене збентежений погляд.

– А ось, – перевернула книжечку палітуркою до мене: “Говорите по-немецки”.

– Донька забирає до Німеччини, так я оце готуюсь...

Примітка. А що ти, дідугане, хотів, щоб бабуся томик Гейне тримала в руках?

***

Алейкою прямують мама і донька. Дівчинка років 4–5 тихенько плаче...

– Не плач, Світланко, ось Росія забереться геть, тоді й поїдемо до бабусі. А зараз туди не можна...

***

З гурту дітлахів, що ганяють м’яч на спортмайданчику, долинає:

– Ах ти рашист вонючий!..

***

Із гущавини молоденьких ясенів вийшла трійка юнаків. Чорна коробочка в руках одного з них нахабно розносить вусібіч одноманітну “гупаючу”... Ні, не мелодію, а набір звуків.

Назустріч дві жінки. Одна з них:

– Хлопці, ви б оте вимкнули... Хіба зараз до нього!

– Вибачте, – пролунало у відповідь, і вмить запала тиша.

***

За спиною крокують літній чоловік і дві жінки. Чую від однієї:

– Таки навідалися?

– Та з’їздили ж! Не могла ось так... А там... Хата розламана навпіл, літньої кухні немає, яблуні, наче хтось косою збрив... Лиш пригребиця ціленька.

Біженці... Я не міг стриматись:

– Даруйте, а ви звідки?

– Та з Кам’янського ж! (село за 30 км від Запоріжжя. – ***К. С.***) – готовно і дуже люб’язно відповідає чоловік, як нібито чекав мого запитання. Як начебто хотів, щоб воно пролунало.

– І як там?

– Немає села... – видихнула жінка й заплакала.

Мене ж наче хтось смикає:

– А вітряк?

– О! – тихенько вигукнули усі трійко мало не в один голос. – Стоїть! Тільки пощипаний і похилився...

20 липня

“**Нам нєт прєград”!** Наслухавшись поздоровлень з приводу власного чергового ювілею, не зайве й самому собі зробити дарунок.

Який? Для одного “ізвєстного журналіста, путєшєствєнніка, пісатєля, краєвєда, етнографа”, кашевара і браконьєралюбітєля вибір практично необмежений.

Тож уперед! Куди? Із Запоріжжя – на Балкани!

Подалі від охопленої полум’ям жахливої війни нерозважної Батьківщини!!!

І все це – після Бучі, Ірпеня, Бородянки... Та навіть після Харкова... Надто – після Волновахи, Маріуполя...

Станом на 1 червня 2022 року, коли кількість загиблих юних, маленьких і зовсім крихітних українців досягла числа 339, “ісслєдоватєль” у пошуках грибів мужньо оббігав “крутиє смєрєковиє склони словєнского Похорья”...

Наприкінці червня 2022-го, коли тільки офіційна цифра наших воєнних утрат досягала 10 тисяч, “етнограф” зворушливо милувався вкритими лісом вершинами Чорногорії...

І – так далі!

Ні, “Слава Україні!” тут ні до чого. Хіба що “Vivat!” Бо “етнограф” не лише ретельно фіксує дорогою досі небачене і невідкрите, а й дбає про нас, натхненно викладаючи все на своїй фейсбучній сторінці у супроводі неперевершених світлин!

Є “лайкарі”? Аякже! Щоправда, негусто, зате які прізвища, які люди! Я, коли стрів їх під незбагненними “путєвимі заметкамі”, розгубився... Не знав, кому більше заздрити – самому “аткриватєлю” чи тим, хто так жадібно слідкує за його просуванням незвіданими балканськими маршрутами.

Знову ж таки – на тлі всього, чим живе зараз наша Вітчизна.

***

...Давньоримський філософ Сенека казав: “Хто всюди – той ніде”. Чи не занадто жорстко? Можливо, але то було колись. У добу меча й щита. Нині, під ракетними обстрілами і без щита, ваші нащадки, пане Луцію, послуговуються набором інших моральних цінностей.

8 серпня

Запоріжжя, Парк Перемоги. При вході до парку, з боку трамвайної колії затівається якесь будівництво: купа землі, вимощується плитка, посередині щось оточене металевими щитами. Питаю в одного з робітників:

– Даруйте, а що тут буде?

– Пам’ятник.

– Кому?

– Воїнам нашим! – пролунало чітко та ще й із глибокою гідністю.

– Нашим захисникам! – додав урочисто другий робітник, біля машини.

Ось так! Тільки так!

І так би завжди!!!

15 серпня

Трійко пташок і сирена. Якби не гомін Набережної, що за спиною, і не гуркіт трамваїв віддалік, попереду, можна подумати, що ти не в місті. Кремезні в’язи, дуби з ясенями й дикими грушами щільно підступилися зусібіч, лишаючи вузеньку стежечку – чом не справжній ліс?

Такий він, парк Перемоги в Запоріжжі. І по стежечці, на відстані кількох кроків од тебе, рухається, підплигуючи, горобчик. Ти не спішиш – і він не квапиться, а щось ретельно визбирує між сухими-пресухими, вщент перетертими листочками й трісочками. Неподалік горобчика – синичка. Звісно, сама по собі, а зайнята тим самим, що й горобчик.

Пересуваюся ледь помітно, та все ж заважаю обом. Якби не я, пташки копошилися б на одному місці і більше назбирали б собі всього. Але як поправити становище?

Першим здогадався горобчик. Він раптом спурхнув і присів на дубову гіллячку, осторонь стежки. Завмер, чекаючи, поки людина пройде? Ну, звичайно ж! І поклопотавсь не лише про себе, а й про сусідку. Сів на гіллячку й одразу:

– Ч-чив! Чив-чив!

Синичка на стежечці вмить завмерла. Зиркнула на горобчика, а потім на людину і:

– Цр-зіїть! Цр-зіїть!

Пурхнула й присіла на другу гіллячку, неподалік горобчика. І тільки я віддалився, обидві птахи опустились на стежину. Звісно, за моєю спиною.

І якби ж лише це! Звідки не візьмись – сойка! Приземлилася й собі, акурат за кілька змахів крильми від горобчика й синички. І теж заходилася щось викльовувати.

Трійко різних птахів на вузенькій стежині. І всім вистачає місця.

Тільки людям на гігантській планеті його бракує...

...Завила сирена. Гучно бахнуло. У тім боці, де й кілька днів тому. Ще двічі поспіль бахнуло, наче приглушено. Серце напружилося, чекаючи чергового вибуху, але його не було. І сирена замовкла.

Отак би й назавжди.

28 серпня

Кінець – один. Лише за часів новітньої історії кожен із правителів, який прагнув світового владарювання, розпалював війни та ще й катував власний народ, завершував своє існування на ешафоті – у прямому розумінні чи в образному: отруєний, розстріляний, повішений, сам наклав на себе руки...

Наполеон (1769–1821), Єжов (1895–1940), Троцький (1879–1940), Гітлер (1889–1945), Гіммлер (1900–1945), Геббельс (1897–1945), Муссоліні (1883–1945), Герінг (1893–1946), Сталін (1879–1953), Берія (1899–1953), Чаушеску (1918–1989), Саддам Хусейн (1937–2006), Мілошевич (1941–2006), Каддафі (1942–2011).

Хто наступний?

29 серпня

“Ат Савєцкава Інформбюро!..” Щодня, у певні години, по всесоюзному радіо голос Левітана цими словами починав зведення повідомлень про події на фронтах Другої світової у межах частини колишнього Союзу. Коротко й про головне. Єдине джерело інформації – для сотень мільйонів громадян неосяжної більшовицької імперії.

Одне-однісіньке джерело! Нині про те, що коїться на всіх ділянках фронту непроголошеної війни, нав’язаної українцям московитами, нам “сповіщають” десятки тільки вітчизняних, так би мовити, офіційних телеканалів, а ще – сотні, а то й тисячі усіляких блогів, телеграм-каналів і прочая, і прочая...

Не один-єдиний Левітан, а тисячі інформаторів: журналісти, аматори, коментатори, воєнспєци, оглядачі, експерти, радники, порадники й безпорадники, безладники й підрядники... Багатющий матеріал для дослідника: хто інформує, як, навіть з якою метою.

З перших днів спостерігаю за цією, без перебільшень, інформаційною вакханалією, і що далі, то все більше переконуюсь, як усе це “поле сповіщень” неухильно перетворюється на такий собі різновид ярмарку марнославства, де поступово втрачають свої позиції моральні чинники. Усе – заради сенсації! І вже не лише неправильно розставляються акценти, а й дзюрчить відверта брехня. Та ще й як! Наче й не про війну ідеться, а про фестиваль представників сексуальних меншин. Які пози “віщателів”, яка мова, який тон, які посмішки-“ухмилки”!

Тоді як хлопці на фронті ціною власного життя наближають Нашу Перемогу, численні спритні “інформатори” жадібно заробляють собі імідж: “Підписуйтеся на наш канал! Ставте уподобайки”!

Ох уже ці “уподобайки”... Які ми ласі, ще не опанувавши як слід рідну мову, плодити усілякі лексичні покручі! Добре хоч напрямок, куди посилається московський корабель, схоже, пропагується уже не так жваво... Втім...

І як же наші батьки, діди, а для декого вже й прадіди обмежувалися лише “Совінформбюро”? Як їм, бідолашним, тяжко й сутужно було в тому інформаційному безпросвітті!

30 серпня

Наодинці з Хортицею. За хмарою ледь угадується пляма, та ось вона зникла зовсім. То – сонце. Протягом дня воно безтурботно мандрувало чистим блакитним небом і лиш за кілька кроків од обрію наштовхнулось на перешкоду.

Усе, спокійного заходу чекати нічого. А коли так, вечір настане раптово, й ще невідомо, як це сприймуть цвіркуни.

Від озера дихнуло прохолодою. Бадьорий струмінь пронизав зарості аморфи, минув стовбури дубів і в’язів, здолав заслін гледичії і розсипався над лугом.

Луг нічим не відповів озеру. Все трапилося так несподівано, що луг не встиг. До того ж чебрець давно уже не цвіте, і полин теж... Щоправда, яскравіє жовтець, але наприкінці літа він розсилає навсібіч запахи лише в темряві та прохолоді. Отож луг поки що завмер і мовчить, як перед грозою, хоча грозою і не пахне.

Просто неухильно згасає день...

А за ним і літо.

Василь Сухомлинський: “Сім’я – це джерело, з якого живиться повновода річка держави”

Зі спогадів дружини Василя Сухомлинського Ганни Іванівни

2 вересня день пам’яті Василя Сухомлинського – видатного українського педагога, який 35 років свого життя присвятив школі, письменника, публіциста, Шевченківського лавреата (1918–1970).

“Виховуй у собі Людину – ось що найголовніше, інженером можна стати за п’ять років, учитись на людину треба все життя”, – Василь Сухомлинський.

Твори Сухомлинського, його спадщина вивчається в провідних університетах Європи, окремі статті та уривки з фундаментальних праць друкуються в педагогічних часописах багатьох країн світу.

Народився майбутній педагог у селянській родині в с. Василівка (нині Кіровоградщина). Мав двох братів і сестру. Усі стали вчителями української мови і літератури. Василь Сухомлинський закінчив Полтавський педагогічний інститут. Працював учителем. Був багаторічним – з 1947 до 1970 рр. – директором Павлиської середньої школи. У Павлиській школі бували випуски, які повністю вступали до вищих навчальних закладів, склавши успішно вступні іспити.

Він активно розвивав вітчизняну педагогіку XX ст. Був людиною з великим серцем, в якому жила любов до рідної землі, чуйність і людяність.

“Тато дуже рано вставав і до початку уроків працював над своїми книгами. Писав. Перед заняттями, якщо була добра погода без дощу, він стояв біля воріт школи і дивився, з яким настроєм діти йдуть на уроки. Мав таку звичку. У дощ чи вітер зустрічав дітей у шкільному вестибюлі біля сходів на другий поверх”, – зі спогадів доньки Василя Сухомлинського Ольги.

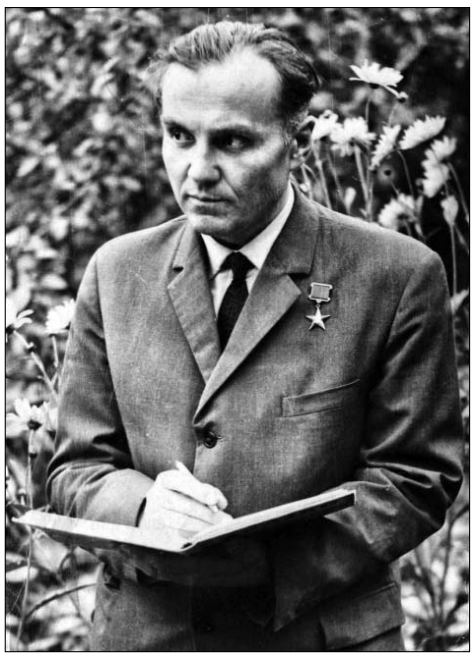

Шановні читачі!

Вашій увазі пропонуються уривки зі спогадів дружини Василя Сухомлинського Ганни (Іванівни), які датуються кінцем 1980-х років. Спогади не мають завершеного характеру, авторка зверталася до написання спогадів час від часу, висвітлюючи події, які закарбувалися в її пам’яті, щось додавала до них, а щось викреслювала.

Для цієї публікації відібрано тексти, частина з яких була опублікована в книзі “Спогади про Сухомлинського” (Київ, “Радянська школа”, 1990) в статті “Сила духу і розуму”, яку лише частково можна віднести до такого жанру як спогади. Інші уривки публікуються вперше.

Хотілося, щоб, ознайомившись зі спогадами, читачі ближче пізнали особистість Василя Олександровича, відчули особливості і трагізм того часу, який, на жаль, дещо перегукується з нашим сьогоденням.

Трохи про Ганну Іванівну (в дівоцтві – Девятова). Народилася в Тамбовській області, закінчила Куйбишевський педагогічний інститут, викладала в педучилищі; в роки Другої світової війни працювала в Народному комісаріаті освіти Удмуртської АРСР на різних посадах. Після приїзду в Україну в 1944 р. чотири роки була директоркою Онуфріївської середньої школи, а потім – вчителькою Павлиської середньої школи, директором якої був Василь Олександрович.

Війна. Все життя країни, народу і кожної людини визначалася нею. Країні, народові важко, скрутно до краю. І життя кожного, за поодинокими винятками, голодне, холодне, сповнене болем і страхом за своїх рідних там, на фронті. І не зважаючи на важкі новини з фронту, в душі впевненість у перемозі, в тому, що вона вже близько.

Ми з Василем Олександровичем познайомилися у відрядженні. Доля закинула мене в селище Ува. Потрібно було перевірити скаргу співробітників одного з евакуйованих дитячих будинків (їх багато було під час війни в Удмуртії). І це були переважно не дитячі будинки, а дитячі табори, санаторії, дитячі садки, але тут вони стали дитячими будинками. Скарга була на директора і бухгалтера, на їхні зловживання: діти голодували, були погано одягнені і взуті. У Наркомосі попросили зазирнути в середню школу й перевірити підготовку (це було в липні) до нового навчального року. Велика дерев’яна школа стояла на узгір’ї, була відкрита всім вітрам і не справляла позитивного враження, але внутрішній стан школи змінив оцінку: чистота, порядок, затишок, хоча в цей час і не було дітей.

З інспектором райвно ми увійшли до “кабінету” директора школи, який був настільки малий, що в ньому крім столу, двох стільців і маленької шафи нічого не було та й не могло поміститися. В кабінеті було троє чоловіків – незвичне явище для воєнного часу, двоє – молодих, третій – сивий, середнього віку. Якось негоже було бачити цих молодих і з виду здорових чоловіків тут, в глибокому тилу. Наймолодшому з них – середнього зросту, на вигляд 23-24 роки, підтягнутий, в офіцерській формі з дивовижно чистим обличчям, з рум’янцем на щоках, густими темними бровами і великими карими з легким смутком очима. Він і був директором школи. Як з’ясувалося пізніше, всі вони вже пройшли фронт, а двоє з них, наймолодші, були демобілізовані через поранення.

Так я познайомилася з Василем Олександровичем.

Знову ми зустрілися з ним не скоро. Знайомство наше продовжилося листуванням. З його листів я довідалася, що він з України і ось уже два роки нічого не знає про своїх рідних. Батько і старший брат – комуністи, і він боявся не лише за їхню долю, а й за долю інших членів сім’ї.

У листах відчувалася велика любов до свого краю, до рідних місць. Він описував Україну, її широкі, безкраї степи, білі хати, які потопали в зелені вишневих садів, древні кургани – свідки сивої давнини. Писав листи більше українською мовою і тут же перекладав їх російською. Так проявлялася його туга за рідним краєм, рідною мовою. Зміст його листів говорив про освіченість, глибоке знання російської і української літератури. Особисте спілкування ще більше це підтвердило. Найчастіше він звертався до поезії Т. Г. Шевченка, Лесі Українки, читав напам’ять поеми “Тополя”, “Наймичка”, “Катерина” та інші. [...]

На початку січня ми поєднали наші життя. Коли радянські війська звільнили Кіровоградську область, Василь Олександрович побачив на сторінках газети “Комсомольская правда” ім’я танкіста Т. М. Шашла, вчителя з рідних місць, з яким колись вчився в Кременчуцькому педінституті, тільки вони були на різних факультетах. Через газету звернувся до нього з листом і отримав відповідь з радісною звісткою про те, що старший брат Василя Олександровича разом з радянськими військами ввійшов до рідних місць. В лютому 1944 року прийшов лист від брата, в якому той писав, що в липні 1941 року він зі своєю сім’єю, батьком, матір’ю і сестрою евакуювалися до середньої Азії і жили в м. Намангані. Він працював директором школи, дружина – вчителькою, а сестра навчалася в школі, що його не взяли в армію за станом здоров’я (астма). Жили вони в школі. Сповістив і сумну звістку – в евакуації помер батько від хвороби серця.

Лист від брата спонукав Василя Олександровича до активної діяльності. Всі його помисли були про повернення на батьківщину. У цей час ЦК партії України відкликав всіх комуністів – українців на батьківщину у звільнені від німців райони. Одержав виклик і Василь Олександрович. [...]

...На початку березня, числа 3–4, ми виїхали з Іжевська. Дорога була дуже важкою і тривала більше п’яти днів з п’ятьма чи шістьма пересадками в Агризі, Арзамасі, Харкові, Полтаві, Кременчуці. Найважчими були посадки в Агризі й Арзамасі. Були квитки, але потяги були настільки переповнені й ходили так нерегулярно, що ми не могли сісти на них дві доби. І лише пачка грошей (а вони тоді були значно більшого формату, ніж сучасні) допомогла нам залізти в тамбур вагона, де ми стояли години три чи чотири, після цього змогли втиснутися у вагон. Від стелі до підлоги він був набитий людьми. На підлозі, під сидіннями, на багажних полицях сиділи, лежали, стояли пасажири. Люди їхали на підніжках вагонів, на буферах, на даху ... Скільки їх загинуло в дорозі! І всі їхали додому, в Україну.

Всюди було чути українську мову. Вдень ми приїхали до Харкова. На вокзальній площі (не пам’ятаю, чи був вокзал) стояли покажчики з фанери з назвами напрямків потягів. Ми стали в чергу на Полтаву. Василь пішов дізнаватися, чи буде і коли потяг на Полтаву. Він швидко повернувся з книжечкою М. Коцюбинського, передав її мені й звелів засвоювати українську мову. Повідомив, що потяги тут рухаються тільки вночі, і що ми мусимо просидіти на валізах цілий день. Недалеко від вокзалу був базар, на якому можна було купити варену картоплю, пироги з гарбузом, капустою, картоплею, молоко, ряжанку і навіть сало... Від багатства їжі у нас розбіглися очі, не вірилося, що ось так просто можна було взяти і купити та наїстися досхочу. Коли смеркалося, ми ледве знайшли місце в товарному вагоні. Було тісно, але спокійно. У всіх пасажирів був веселий настрій, чулися жарти, сміх, пісні. ...Я уважно прислухалася до мелодійної, яскравої і емоційної мови. Василь, який гостро переживав відсутність рідної мови, говорив то з одним попутником, то з іншим, розпитував про життя при німцях, про боротьбу з окупантами, чи були підпільні організації, партизанські загони...

Вранці ми приїхали в Полтаву. Тут також потрібно було чекати ночі. Василь багато мені розповідав про місто своєї юності, про студентські дні, про минуле міста. Полтаву він любив і говорив про неї з поетичним натхненням. Студентом він публікував свої вірші в молодіжній обласній газеті.

Ще одна ніч, і ми в Кременчуці. Замість вокзалу – груда каміння. Кременчук був майже весь зруйнований, де не де стояли каркаси будинків або одна чи дві стіни... [*записи обриваються*]

[...] 8 березня 1944 року ми приїхали в рідні місця Василя Олександровича, в його рідну хату, де нас зустріли його мати і сестра. З квітня 1944 року він уже працював завідувачем Онуфріївського районного відділу освіти. У роботу він увійшов, як мовиться, з головою: школи в жахливому стані, відсутні шкільні меблі – діти приносили з дому стільці, табуретки, лавки; не було книг, зошитів, ручок, чорнила. Писали на старих газетах, книгах чорнилом із бузини... Не було палива, і діти сиділи в пальтах, шапках і рукавицях. Не вистачало вчителів.

Василь Олександрович тижнями їздив по району, збирав учнів, учителів. Прохав, благав голів колгоспів про допомогу школам. А чим могли допомогти в ті роки розорені війною колгоспи? Василь Олександрович добре знав їх економічні можливості, тому що сам за дорученням райкому партії місяцями знаходився в них в якості уповноваженого.

Надмірне фізичне і моральне навантаження, голодний 1946–1947 рік різко погіршили його і без того слабке здоров’я. Безкінечні поїздки по району, де не було відповідних умов для відпочинку... Людина скромна, сором’язлива, він дуже часто голодував у цих поїздках селами. У кожній сім’ї шматочок хліба був на обліку, мати свій віддавала дітям. Хіба він міг проковтнути запропонований йому хліб, дивлячись в голодні очі дітей?

Уповноважені розсилались в колгоспи без права приїзду додому до кінця посівної, прополок та збору врожаю. Перший секретар був людиною жорсткою, безсердечною. Порушення могло призвести до важкого покарання, аж до виключення з партії. Василь Олександрович приїжджав додому вночі, години на дві, щоб помитися, перемінити білизну і взяти хоча б сухарі з собою. Все це спричинило загострення хвороби. Весь 1947 рік він прохворів. Місяцями лежав в обласній лікарні, водолікарні.

На початку 1948 року стан його здоров’я дещо поліпшився, особливо після санаторного лікування, де масажі і ванни трохи відновили чутливість лівої руки. Вдома він продовжував розробляти рухливість кисті, а потім і всієї руки, яка поступово відновлювалась, але її можливості були значно слабшими, ніж правої. Навіть коли ліва рука була нерухома, Василь Олександрович ніколи не користувався сторонньою допомогою. У той час він багато палив. Цигарок не було, але він однією рукою дуже ловко скручував самокрутку з газети. Після хвороби він не повернувся до відділу районної освіти, а в 1948 році прийняв Павлиську середню школу. [...]

Текст підготувала і переклала
Ольга СУХОМЛИНСЬКА

Афоризми Василя Сухомлинського

- Виховуючи свою дитину, ти виховуєш себе.
- Без будь-кого з нас Батьківщина може обійтися, але будь-хто з нас без Батьківщини – ніщо.
- Розніжені й розбещені індивідууми формуються тоді, коли в їхньому житті домінує єдина радість – радість споживання.

“Час золотою ниткою спогадів залишав земну історію одного життя. Великого і вічного, як Всесвіт”.

Галина ДАЦЮК,
журналістка

Птахи опівдні не співають

Птаха прилетіла перед самим ранком. Невидима за сивим туманом, вона раптово стукнула дзьобиком у шибку і полетіла на татову яблуню під вікном. Її несподіваний приліт стривожив, але щебет з яблуневої гілки заспокоїв, як подорожник. Пташка прилетіла і наступного ранку, і знову, і ще. Через декілька днів я вже виглядала її у світанкових сутінках, щоб разом зустріти сонце. Сто разів перед тим, піднявшись з ліжка, у глухій тривозі, з надією дивилася у вікно: “Пташко, де ти?” І ось її невидимі лапки на склі, і чистий голос заливає сад.

– Слава Богу, тату, ранок прийшов...

Тато* усміхався синіми очима: ніч пережили, ще один, відпущений небом день попереду.

На коні “в яблуках”

Зранку ми з мамою пірнали у сільські клопоти. Зелений, відполірований сонцем і густими дощами город вимагав уваги. Кури, корова, поросята, діти, кицьки і пес подавали голодні голоси, кожне на свій лад. Життя за вікном пливло, котилося, мукало, гавкало, сміялося, як тисячу літ тому. Бо що, власне, змінилося?

А в кімнаті час золотою ниткою спогадів залишав земну історію одного життя. Великого і вічного, як Всесвіт. У цьому був сенс останнього батькового літа.

...Хіба він коли-небудь відпочивав? У дитинстві я, наприклад, не підозрювала, що тато часом спить, як усі люди. Як я могла про таке знати, коли жодного разу не бачила його сплячим? Він не ходив, а бігав. Ніколи не засовував руки до кишень, бо вони завше були зайняті справою або щось несли. За своє життя він переніс тонни запчастин і всілякого металу, овочів і зерна, сотні кубометрів дров і тисячі літрів води, посадив сотні дерев і накосив планету сіна.

Мій перший етюд у газеті називався “Батькові руки”, і я дуже боялася, щоб тато не звинуватив мене у зайвій видумці. Він прочитав і лише сказав на мою “пісню”: “Руки як руки”. Подивився на них, ніби вперше побачив, трохи здивовано торкнувся шрамів, мозолів...

Він не пам’ятав свого батька, бо народився через кілька тижнів після його смерті. У голодному 32-му мій дід Микола Данилович віз зерно “під границю”, очевидно, щоб переправити на схід, в Україну. У дорозі, на фурманці, застудився і невдовзі помер. Голодомор наздогнав нашу родину і на підпольській Волині... Баба Марина сама підняла трьох дрібних дітей, оженила синів, віддала заміж доньку Уляну і залишилася жити з нею.

Найменший у родині тато змалку був за господаря. Закінчив семирічку, відслужив три роки армії у далекому Хабаровському краї. Закінчивши Кременецьку школу механізації, сів на комбайн. У районі на той час була створена МТС, яка направляла комбайнерів збирати зерно у найвіддаленіші села. Згодом, коли кожне господарство обзавелося машинно-тракторним парком, батько став працювати у рідному Кордишеві. Тридцять п’ять років – найкращий комбайнер села, району, передовик області. Нагороджений орденами Жовтневої Революції і Трудового Червоного прапора, срібною медаллю ВДНГ Союзу. Для нагороди орденом Леніна були підготовлені всі подання з умовою швиденько вступити в партію. Тато категорично відмовився, як і попередні рази. І залишився без ордена, а ми – без обіцяного владою кольорового телевізора, що був на той час великою розкішшю. Я не знаю, яким чином сформувалося у батька таке загартування, скепсис, неприйняття системи, але ця прямолінійність, “правда в очі начальству”, обстоювання справедливості були його життєвими принципами. І в селі це пам’ятають усі, хто знав тата.

Жнива були для нього найвищою нагородою й азартом. Він працював так, ніби мав зібрати хліб для цілого світу, – майже без сну. Наприкінці жнивування застібав старий армійський пасок на останню дірочку. Піт, пил, спека в непристосованій для людини кабіні, що нагрівалася, як доменна піч, – від рання до смеркання, часто в несправній машині, що розвалювалася від старості, – ось вона, “екзотика” жнив. Але при цьому віражі і швидкості, які брав батько на горбистому полі, пересіченому ярами, зашкалювали! Його червонобокий СК-4 то виринав, то потопав серед колосся, як невгамовний вітрильник.

Для нас з братом жнива – це можливість вибратися на тік, куди зсипалося усе зерно і сушилося на брезентах, а то й просто на асфальті. Гори збіжжя!

А на полі, в центрі жнив, – чорне крило батькового чуба, який так і не посивів... Він здавався мені найвищим від усіх. Мене розпирала гордість і власна причетність до його комбайна з зірочками на кабіні, кожна з яких означала сотню тонн зерна, здобуту в “битві за урожай”. Майже як за збиті в бою літаки... І ми з братом були у цьому дійстві не пішаками.

Мама хвилювалася, коли тато жнивував, знаючи його азартну вдачу, любов до швидкостей. Відчайдух, він збирав хліб на найнезручніших крутих схилах. Одного разу комбайн (вже “Нива”) перевернувся і звалився на бік. Батько залишився в кабіні, двері заклинило. Коли його визволили, виявилося, що навіть не подряпався. Врятував бункер, повний зерна, який і не дав кабіні зім’ятися. “Спас Господь”, – казав тато.

Ще згадував, як багато років тому, коли будували хату, їхав уночі з деревиною, бо не встиг за дня добратися з далекого села. У темряві фура з колодами перевернулася над самим урвищем. Він встиг сплигнути. Розпряг коней, розвантажив підводу, відтягнув її у безпечне місце, запряг коней і знову завантажив віз. Як йому це вдалося, що за сила ним керувала? Ми вважали тата сильним, він таким і був. Усе вмів зробити до ладу: вистругати, поштукатурити, оббити, змайструвати, припасувати. І зрадіти з того, що зробив. Перший власний дім тато побудував у 23 роки: дерев’яну хату, обмазану глиною, суху й теплу. Їм із мамою так хотілося жити у своїй оселі, що вони перебралися у небілені руді стіни.

Коли побудувалися, я ще не ходила. Але й сьогодні впевнена, що пам’ятаю те щастя, яке царювало на перехіщини, так називали у селі новосілля, очевидно, від “перехідчин”. Як же вони з мамою раділи двом кімнатам, коморі, сіням, подвір’ю і першим щепам майбутнього саду!

Під будинок тато вибрав дуже гарне місце, на горбочку, через дорогу — берег з верболозом і вільховим лугом, холодна і чиста річка Шупінька, яка пульсувала джерельцями, скільки текла до Вілії. Трохи далі прямовисно біліли крейдяні гори. Весняна вода вимивала з них гладенькі плескаті камінці, якими мама прикладала кружки на квашеній капусті в кадубах. Ця частина Кордишева звалася Загреблею, і мамі після “села” здавалася кінцем світу. А мені була раєм, як батькові. Його подарунки з райського саду не забути.

Раз напередодні Різдва батько пішов у ліс по ялинку. Зібрався раненько, і в обід ми вже почали виглядати його у вікно, а як стало темніти, вибігли на дорогу. Та батько не прийшов і ввечері. За вікном розійшлася хурделиця. У двері рвався вітер, сніг бився в загату. Мама взялася одягати нас. Чому не залишила вдома? Чи то самій страшно було виходити в ніч, чи страшно залишати в негоду дітей одних?

Ми брьохалися сніговими кучугурами, ховали обличчя в рукавички і через годину були вже за селом, у Глибокому Яру. Колись тут стояли садиби, але у 50-ті роки господарів силоміць вислали у Сибір як “пособників” бандерівців. Тепер на місцях минулих господарств чорніли одинокі дерева, але і їх за кілька кроків не можна було розрізнити.

Десь далеко завили справжні вовки. Мама ще міцніше стисла наші руки. І все одно не зупинилася. Ми, ні з того ні з сього, раптом голосно закричали: “А-у-у-у!” І у відповідь почули: “А-у-у-у!” Це був голос тата, на який ми кинулися маленькою щільною стіною. Він щасливий, білим ведмедем загріб нас утрьох в обійми: “Боже, як ви наважилися на таку дорогу?” За його спиною, на дерев’яних санах, білою гіркою лежала ялинка. Різдвяна зірка!

На ходу тато розповів нам історію, яку не забути ніколи. Він довго блукав по лісу у пошуках ялинки. Деякі дерева були надто “голими”, інші – маленькими чи зависокими. А найгарніші шкода було різати. Тато ходив від дерева до дерева, вже й заблукав і тут, раптом! – побачив ось цю, кимось вже зрубану красуню! “А, може, її хтось скинув з неба?” – допитувалися ми з братом. “Так і є!” – вигукнув батько, і ми більше не сумнівалися, що сталося диво. Струсивши надворі сніг, ялинку урочисто занесли до хати. Ця досконала густо-зелена пірамідка, ставши у святому кутку, зайняла пів “великої” кімнати. Рай оселився в хаті! “А якби тебе снігом занесло?” – не вгавала мама. “Вибрався б, я в цих місцях кожну купину знаю”, – з гордістю усміхався тато. Він знав не лише кожну купину, а й кожну стеблину.

Військова повинність в Хабаровському краї, 1952 р.

Заплющу очі й бачу липневу косовицю. Я з сільськими дітьми пасу корів на горбах, де чебрець, материнка, м’ята сягають моїх семилітніх колін! Але немудра корова вперто ігнорує цілющу траву. Їй би в “шкоду”! Підганяю до соковитої галявини і дивлюся з пагорбів униз, на луки, де пашить косовиця. Зо тридцять чоловіків йдуть навскісною лінією від дороги до вільхового лугу. Бачу тата, він попереду. Його бронзові плечі, руки, спина “грають”, рухаючись в такт з широким захватом коси. Змах! Шуркотить трава і пишними вінками лягає в покоси. Я знаю, що ніхто, так як батько, не викосить зеленого берега. І лише після батькової коси трави відростають дужі і високі, як очерет.

Якось у час косовиці тато прийшов додому і крикнув ще з порога: “Діти, до мене!”. Тато стояв без сорочки. Зав’язана вузликом, вона тріпалася у татових руках, як жива. “Що там?” Тато розв’язує рукави і звідти вистрибують у нецьки великі карасі. Виявляється, під самим вільховим лугом, де косив різуху, він натрапив на копанку, “яка ходором ходила”. Придивився, аж то риба! Очевидно, навесні, коли луг залила вода, у заглибині причаїлися “вагітні” рибки. Вода пішла, а риб’яча родина залишилася літувати у виїмці аж до косовиці. Тато був частиною загребельської природи, серед якої народився, жив, любив до глибини і вона “йшла йому до рук”.

Розвів бджіл. Поставив жовто-сині вулики у садку, засипав кілька міцних родин, передплатив журнал “Бджільництво” і став бджолярем. Ніжно доглядав своїх бджілок, пишався ними! Я ж панічно боялася цих вічних трудівниць, і вони відплачували мені за страх болючими жалами. Влітку я ходила з опухлими щоками. Проте спасівський мед з молодими квашеними огірками розтоплював усі минулі образи.

У школі механізації, м. Кременець, 1955 р.

Навіть у свої останні дні тато запитував: “Як вони там, літають?”.

Раз, на Маковія, коли вони з мамою пішли у храм, ми побачили над липою темно-сіру шапку. Шапка кружляла над квітучою кроною, потім уперлася “носом” в гілля, зависла і завмерла. То вилетів міцний бджолиний рій, не поділивши у вулику лідерство. Ми побігли до церкви, розказали про пригоду батькові. Він перехрестився і швидко рушив додому. Віничком обережно струсив неслухняних комах у відро і висипав у порожній вулик. Ми щиро пишалися, що врятували бунтівну бджолину шапку.

Батько мав легку руку на саджанці. За життя виплекав три садки. У літніх садівників діставав добрі сорти, тягнув їх додому, опускав в ямки, загортав землею, і вони росли, як з води! Такі ранети, як виростив батько, були у селі лише в кількох господарів. Сільський Симиренко – дід Микита навчив його прививати яблуні, груші, сливи. Садки підростали разом з нами. Пам’ятаю, як зародила вперше паперівка. Єдине велике жовте яблуко ми берегли від птахів, щоб посвятити на Спаса. І хоча спокуса з’їсти його тихенько не давала спокою, але я трималася. Та, на жаль, яблуко перезріло, впало додолу і його склювали ненаситні кури. Ох, як ми побивалися! “За рік відро вродить, не шкодуйте!”, – пообіцяв тато. Так і сталося. Маленька паперівка справді родила яблука відрами! Люди казали: “Іван прутик у землю ввіткне, а він вже листя розпускає”. Останній батьків сад досі родить, вже для людей, що купили наше обійстя.

Тато з мамою в Шумському фотосалоні, після одруження

У 70-х подвір’я нової крейдяної хати батько обсадив березами, які швидко побігли угору, підперезавши обійстя білим мереживом. Тато точив з них сік і ми ціле літо мали чудовий квас з перепаленим ячменем і сушеними грушками. А в часи перебудови у селі стали рівняти дорогу – в єдину пряменьку лінію. Непокірні татові дерева не вписувалися в прямолінійну ідею і випиналися з-під рівненького шнурка. Широченну дорогу можна було без шкоди відвести на пів метра від беріз. Проте правління ухвалило єдине рішення: зрізати! “У мене рука не підійметься”, – сказав батько і поїхав у поле збирати хліб. В обід приїхали робітники РЕСу і спиляли десятки беріз. Вони лягли впоперек дороги, як стояли – рівними стрункими силуетами обірваного життя, на якому проступили краплини соку. Батько прибіг в обід, побачив наругу і заплакав. Він був жорсткою, але сердечною людиною. Міг до хрипу обстоювати власні переконання, доводити правду, але не знаю людини, яка була б такою жалісливою до чужої біди.

Після батькового відходу люди в один голос причитали: “Ото вже натрудився за життя, там відпочине”...

Проте будучи постійно заклопотаним, він міг влаштувати свято для нас з братом, а потім для онуків. У дитинстві, напередодні Водохреща, в нашій хаті пахло фарбою, конопляним клоччям, вишневим клеєм – творилися маски для “дідів”. На другий день Водохреща “діди” в неймовірних костюмах ходили по селу, лякали людей гучними звуками у-у-у! Часом у когось в такі дні пропадала з комори ковбаса, чи відро з плоту... А ще молодий тато ходив з вертепом, одягнувши кожух і маску з густою бородою, був царем Балтазаром. З любов’ю згадував своє дитинство і юність! “Боже, як колись було весело! Чому люди тепер не гуртуються?” – запитував він, не очікуючи на відповідь.

Маленькими, маючи за єдине джерело інформації “про колишнє” татові розповіді, ми були закохані у його час. “Тату, розкажи про колишнє”, – просила я, висунувши голову з висоти теплої печі, де сушилися коноплі на пряжу. Ретельно висушивши їх взимку, мама розчісувала їх до шовкового блиску у мички і пряла тоненькі білі нитки, з яких вже ткали полотно. Сорочки, рушники, скатертини – все було полотняним. Ні про яке інше призначення конопель тоді не помишляли, сіючи їх на кожному городі. І той густий конопляний дух, терниці, верстати, білі сувої полотна на берегах, випарені перед тим у діжах з золою – частинка нашого сільського дитинства.

Конопляною ниткою ткав батько спомини про минувшину, діда Марчука, у якого були коні, “як звірі – на все село”, про бабусю Марину, яка самотужки поставила на ноги трьох сиріт. Про її найдобріші пиріжки з калиною і киселицю з райської яблуньки за городом.

Найчастіше тато розповідав казку про хлопців з лісу... “От були люди!” “Мисливці?”, – допитувались ми. “Мисливці, – впевнено відповідав батько. – Давали жару большовичкам!” Я сприймала слова за чисту монету: жаром ділилися хлопці з якимось вбогими большовичками, а в криївці переховувалися від “звірюк”. В казках про “мисливців з антонівецьких лісів” насправді була закодована історія УПА, що “зродилася великої години” за 17 кілометрів від Кордишева. За зв’язки з “бандерівськими пособниками” усе село Антонівці і прилеглі хутори у 50-х були повністю виселені, засаджені лісом разом з цвинтарями, храми “спалені блискавкою”... Правда проступить у кінці 80-х. Я працюватиму тоді в часописі “Україна” і одне з перших відряджень, у 1989-му, буде в Антонівці на Шумщину, де знайду кілька очевидиць, які увесь час напівпідпільно жили тут маленькою неприступною фортецею... Матеріал називався “Як жалібно кричать птахи, коли руйнують гнізда...” І батько перечитував його багато разів. Батько знав силу силенну пригод, був для мене учасником і підручником історії водночас, він і захопив мене минувшиною... Проте кордишівське “колишнє”, яке він, як ніхто, зафіксував у пам’яті – в деталях, іменах, датах, розпитане і почуте від старших людей, – мені передати не встиг. І сьогодні, коли треба щось пригадати, уточнити, люди шкодують: “Ех, нема Івана, той знав усе”...

Тато любив співати. Не хотілося йти у свято на вулицю, коли за столом він починав: “Понад садом-садом та й пшениченька яра, горою овес...” Хотілося слухати його до безконечності, особливо, коли починав незрозумілу: “Рости, рости, черемшино”. Її тато співав на весіллях.

Україно, Україно,
Україно, краю мій!
Я за тебе, Україно,
Муки тяжкії терпів!

Наступного дня “чоловічий хор” викликАли до району, де чоловіки, огризаючись, казали, що нічого такого вони не співали, ну, трохи випили...

Уже згодом дізнаюся, що автор пісні – Марко Боєслав, поет-повстанець, співець Резистану, – наша слава й пекуча сторінка визвольних змагань! Він не здався енкаведистам і прийняв смерть у криївці. Події УПА не обійшли і наше село. Саме в Кордишеві прийняв свій останній бій і не здався ворогу Василь Процюк – славний курінний УПА “Кропива”, чию могилу доглядали кордишівляни за всіх часів, навіть, коли це було небезпечно. Вже за незалежної України батько показав нам могилу і рідного дядька Федора Дацюка, на псевдо “Дуб”, станичного УПА села Кордишів, який застрелився в криївці у 24 роки, щоб не здатися “стрибкам”, тобто енкаведистам. “Продав дядька...” І батько називав ім’я стукача, якого я добре знала... Вже після смерті батька брат поставив на могилі діда Федора хрест, ми впорядкували її і доглядаємо як дорогу болючу пам’ять про героїчних людей з нашого села, які віддали життя за Україну.

Кінець 80-х тато сприйняв з піднесенням! Таких людей тоді називали “рухівцями”, навіть, якщо вони формально не належали до НРУ. На широких дверях клуні він намалював під трафаретку великий тризуб, слухав засідання ВР, ще Союзної, але вже перебудовної. Сварився з земляками, які не сприймали Незалежність. 24 серпня 1991 року прийняв як Свято свят. Коли дивився телевізор, вів сердиті голосні діалоги з “комуняками”. “Ото патріот!” – була його найвища оцінка людини.

З найкращим другом Сашком Дацюком, убитим провокатором у 15 років, 1947 р.

Перші татові жнива, 1955 р.

Шість років тато був церковним старостою храму Покрови Пресвятої Богородиці у нашому селі. Як усе, до чого брався, ця громадська робота стала частиною його життя і забрала частинку серця. Порядок в касі, храмі, на подвір’ї. Відремонтований дах, позолочений іконостас, задумали будувати хату для священника. Коли тато пішов у район за планом, перший секретар райкому так відчитував його, розпікав, що аж піт витирав з чола: “Нащо тобі здалася попівська хата?” “Для громади села!” – не відступав батько. Одна жінка з Брикова, яка була при секретаревому ґвалті, розповідала моїй хрещеній: “Боже, як же комуняка кричав на того чоловіка, а він не здавався!” За шостим походом в район тато вибив план! І хату побудували, і ради цього звершення він часто залишав власне господарство... Скільки років минуло, а люди досі згадують про церковний порядок “при Іванові”. І тепер намагаються підтримувати храм у доброму ладу. А душа татова радіє з небес, що дочекалися Православної Церкви України. Бо, чесно кажучи, багато чого йому було не до смаку у богослужінні: “Ох і “напакали” голову!...” Це він мав на увазі “паки, паки Господу помолимось”, тобто “ще і ще”...

Станичний УПА с. Кордишева Федір Дацюк (Дуб) з побратимами (сидить)

Почерк у тата був не просто каліграфічний, а художній. Він часто писав нам листи, не зважаючи на зайнятість. Писав мені з чоловіком, онучкам – кожній окремо. “Дорогі мої, найдорожчі онуці, цілую вас в ручки, ножки, лобика, чекаю вас в гості, як весни...” Добре, що його листи, зошити, календарі, у які записував погоду, якісь побутові події, збереглися! “Хороший, теплий, світлий день – Покрова... 2 липня – день Колоска... 13 липня 1983 року вийшли перший день на обмолот гороху в Чаплинець”... Збереглися його списки кутків у селі, урочищ, прізвища церковних “двадцяток”. Він писав на всьому, що попадало під руки. Татовим почерком у нас були списані календарі, мої старі зошити, газети...

Він завжди трепетно ставився до книжок і читав їх взимку, коли мав якусь хвилину. Коли влаштувався у міжсезоння кочегаром у будинку культури, читав “Вир” Григорія Тютюнника. Пригадую, захоплювався, що написано правдиво, “як люди говорять”. На сторінках “Виру” його чорні від вугілля пальці залишили сліди пильного прочитання. В останню осінь ми відправили тата в Євпаторію, подихати морем. З собою він взяв книжку “Туди, де бій за волю” – спогади курінного УПА Максима Скорупського (Макса). Він повернувся щасливий і бадьорий. Розповідав, що на пляжах уже нікого не було, а він сідав вранці біля моря і читав. “Який же я радий, що взяв цю книжку! Тут все про наші села і наших людей!” Думаю, що то Бог спровадив тата в Крим, щоб він пережив у спогадах і піднесенні святу для нього сторінку життя.

...Перед Трійцею ми з мамою пішли по зілля. Ранесенько пірнули у пахучий м’який туман. До сходу сонця назбирали барвистого снопика. “Нам це треба”, – повторювала мама, прислухаючись до зозулі і думаючи про своє. Ми показали зелен-святський сніп батькові. “Покладете мені”, – розпорядився. На Зелені свята до батька прийшло багато людей. Розмовляли, згадували, жартували, розповідали історії про русалок. Ці сполучні лінії минулого щастя затримували життя і знеболювали серце.

...Рівно о четвертій пташка заспівала! Боже, як вона старалася, які ноти брала! Ніч ми пережили разом із татом. А день – не змогли.

Вранці тато раптом сказав: “О, дядько Тимофій прийшов за мною, пора”. Попросив усіх підійти, кожного по черзі обійняв, пригорнув, нагадав про своє місце коло діда Данила... Ми не плакали, ми ніби проводжали його на жнива в золоте небо.

———

*Дацюк Іван Миколайович (26.11.1932 – 24.06.1997)

“Усе зійшлось на промені оцім, мов на шпилі гори під час потопу: добро чи зло? Народ ачи людці? В орду? В Європу?”

** *

Зимо, зосередься на мені,
загаси моє палахкотіння,
порятуй чи холодом, чи тінню,
бо уже несила – до борні.
Чую: – Ні.

Зоре, у небеснім курені
мліють заколисані гордині.
То й моїй провидницькій провині
постели – бодай на чужині.
Чую: – Ні.

Постели на крайній купині,
бо ніщо – Прокрустові тортури
над моє зухвале “morituri”,
над мої змагання навісні.
Чую: – Ні.

Доле, чи сльози моєї смак
ти іще спізнала не достоту?
А чи мушу кровію і потом
Малювати оберегів знак?
Чую: Так...
1992

Ніч
Це тая ніч, де “NIC” і нічичирк,
де можне “ні” чепеликом черкає.
Причинні не шукатимуть причин,
і каяттям не маритиме Каїн.

Суворий ліс, немов галуззя вен,
жене атра’мент до ухвал таємних.
Чи нас врятує Древо світове,
коли клейноди кинуто, мов крем’ях?

Вже не шукаймо завтра по росі:
їх переплавлять конвісари ночі
на гудзики чи то на гребінці,
на брязкальця і забавки діточі.

Ото весела розпочнеться гра!
Ото уже потішить – розсупонить!
Нема ціни Маклаєвим дарам
там, де за волю правлено купона.

Терни шукань розібрано на хмиз,
добро і зло замішано на тісто.
У небі ночі зупинився Віз, –
кому та сіль у світі прісних істин!

Хіба вві сні привидиться Тарас,
та чи озветься до раба малого?
Це тая ніч, де ясен раз у раз
силкується здобутися на слово.
1999

Вітер
Між нами вітер звільнених незгод,
відпущених з припони звинувачень.
Поволі розкрутився корогод –
пекельних зрушень безневинний зачин.

Між нами вітер і двигтіння сфер,
і зсуви істин, й розпад саркофагів.
Що з цілим світом станеться тепер,
Коли заломлено священний пагін?..

У цьому герці вітер переміг.
Розвіяно і щире, і спокревне.
Бач, досі схарапуджені дерева
Жестикулюють, мов глухонімі.
2003

Осінній промінь
Ворожка Осінь – вершниця ясна
в шумких шовках і золоті плюмажу.
– Скажи, що нам готує далина?
– Як промінь ляже.

Осінній промінь – чесний судія.
Він світло й тінь різким знакує кресом.
– Скажи, ким стане нація моя?
– Жебрущим Крезом.

– Прозріння ж дай, грозою пробуди,
пекучий встид зішли на душі кволі,
що сторожко, неначе до біди,
ішли до волі,
що кров героїв поміж слізних ляс
розводили горілкою і бромом.
Скажи ж, ворожко, що чека на нас?
Як ляже промінь.

А промінь лезом груди розтина, –
на полі бою скальпель без наркозу.

Наталя СТАРЮК

Як дощ іде, то наче й час іде

– І що ж тобі відкрила ця війна?
– Не люди, – лози

Та ж цить, немилосердний судіє!
Нам Осінь – мати, а не сила вража,
голубить і жалю не завдає...
– Як промінь ляже

Усе зійшлось на промені оцім,
мов на шпилі гори під час потопу:
добро чи зло? Народ ачи людці?
В орду? В Європу?

Вітри вібрують голосами дримб.
Зима рихтує крижані пороми.
А ми немов звикаємо до гри –
Як ляже промінь.
2012

Дощ і Час
Як дощ іде, то наче й час іде,
бо чутно рух і видно слід квапливий.
Дитя й зело радіє молоде.
Та бач, літа зацьковують людей,
заплескує поля тривала злива.

Дзвенить дзиґар – і громихає грім,
і стрілки ламані у полиску булату
являють Час. І все, що НА ПОРІ,
здригнеться, прочитавши угорі
накази і пророцтва циферблата.
2002

Люта війна
Стисну’лась хмара, як мівіна,
сховався місяць, не зринав.
Ой, повій, вітре, на Вкраїну,
а бач, повіяла війна.

Те помело, той квач голодний
метюрха курявою скреп.
Та скуток “рати непреклонной” –
лише жалобний чорний креп.

Ба ні, не креп, такий шляхетний,
бо ворон очі випива.
За те срібняк – в скрадо’к буфетний,
І мутно нєбо, ночь мєртва.

Чому ж ви, Пушкін та Булгаков,
як двірники при помелі?
А той маестро плакав – квакав:
– Ми безневинні, ми малі.
У хвартухах, де мідні бляхи –
Немов жандармські ордени.
Чому ж ви поміняли лахи
Російських денді записних?

Утім, вам личить, їй же право –
Не фрак, не Гоголя шинель.
А помело до ран кривавих
Чорнозем київський жене.
9 травня 2022

Сад
Букети цвіту й осені паліччя –
це все мій сад, у сутності один.
Так Часом перетворені обличчя –
немов незмінні в оптиці родин.

Те дерево подібне до мольберта,
у того, наче лава, рамено.
А груша прислужилася посмертно,
І вичовгано пень її давно.

Таке начиння маю просто неба,
таку долівку дощ мені змива.
А я, хоча й утомлена ганебно,
допоки саду, буду ще жива.

Тут рідні тіні ходять безшелесно,
тут яблуня не відає про гріх.
Я знаю, що коли усі воскреснуть,
мені про це найпершій з піднебесся
подасть вістину вартовий горіх
2005

Вітаю. Жду.
Пам’яті сина Стасія
Я знаю де Ти. Я тебе знайшла
не поглядом, а посвітом полотен.
У скра’дку тополиного крила
яріє опік викиду – польоту.

У гаптуванні степових стежин
проглянули мазки небесно-сині.
У каже плесо: “Жінко, не тужи.
Щодня вітай безвічну душу сина”.

“Вітаю. Жду”, – так пишуть у листах.
“Вітаю. Жду”, – відлунюють пейзажі.
І простира крило тополя – птах,
бо що моє життя без Тебе важить!

Уже зривається сльози тягар –
усе, що припинало і гнітило.
Але душа Твоєї не сяга,
і заступає темрява світило.

Зарано я зреклася тягарів,
То й стелеться повернення верета.
А Ти ласкавим поглядом зустрів.
“Вітаю. Жду”, – юнак з автопортрета.
26 червня 2013

***
Картаті плахти днів, китайка ярих ранків,
коралі – миті, вибійка хвилин.

Стасій Гречаний. Портрет мами

Я знаю, що мій час по-нашому убраний,
Веретою поткався долі плин.

Дарма що на мені – то джинси
похватніші,
то светри, не підхожі до намист, –
я знаю, що душа комори має й ніші,
А час плекає український хист.

Він шиє і пряде, мережить і гаптує,
і в кожній хвилі – посаг нам і шанс.
Той Кравчик – Час комусь лиш
сіряка готує,
комусь – рясних грезетів кунтуша.

Навчалась у Кравця – аж бач,
затерпли руки.
Та не журюся: дівка беручка.
Я знаю, що піду до прадідів на злуку
вишивана, в сап’янцях і стрічках.
2005

“Осіння музика” В. Губи
О, той смичок заго’стрився,
мов спис, –
ятрить жалями, щемко докоряє.
Замовкніть, струни. Музико, спинись:
я вже збагнула, що не гідна раю.
Підсудна я, хоч судді без перук
і, замість мантій, у концертних фраках.
Вони акорди вироку беруть
на горе нам, блукальцям – неборакам.

...Аж тут – пасемце хмар, чи кіс, чи мрій
торкнулося ласкаво і прощенно
і тихо забриніло угорі,
уже не потребуючи крещендо.
І все, чого набув і що згубив,
розкажеш сам в побожному поклоні.
Звучить “Осіння музика” Губи.
Смичок цілує тонкострунне лоно
2020

Обличчя-зернятко
Асі – Таї Ковальчук

I
Є зернятка облич. Довершено-довгасті,
зорять у ріллях пам’яті мені,
такі по-візантійському сумні,
у цьому світі наче передчасні.
Та зерня кільчиться очікуванням щастя.
На Бога! Звідки?... Тиша і вогні
аж там, у живородній глибині,
де засів спогадів, де кремені гранчасті,
архаїка череп’я і куття.
Сама іще не знаю до пуття –
омана чи сповіджуване диво.
Аж – голос чую: “Сумніви облиш”.
Пророче сяйво рис і форми незрадливі –
То спалах дум у зернятках облич.

II
Обличчя-зерня, зібрана коса,
немов звірятко скулене, осіннє.
Колись тебе Вермеєр написав
з листом голандським, під чужим
склепінням,
бо ти **була** ще з-перед того дня,
як немовлям озвалася із лона
Життя – нове Ідеї постання
і вихід до любові на поклони.
Уже спадають з крон-рамен хустки,
жорстке стебло вінча зоря жоржини.
І Ночі День не подає руки,
Аби завію не наворожила.

Та раптом ніби зрушує в тобі
золотосяйне збіжжя спостережень.
І, полишивши статки та торби,
ти свіжий шлях слідами помережиш.

Вертаєшся – прозора і тремка,
І зерня – наче із нового скутку.
І вся снага вугластого “Т.К.”
стіка-тіка на перелоги смутку.

І Сміх, і Смуток мають лик єдин,
Зорю і Зерня рухає взаємність,
Господь тобі, гойдаючи, годив:
така високість – і така доземність!

На терезах колуючих тяжінь
є решето, що відкида мізерне.
О доле, полюби і збережи
оце обличчя, це добірне зерня!
А я, хоча у світі й відбула,
сувій картини разгортаю, Таю:
ясне вікно. І сяєво чола.
І ти по-голяндерському читаєш.
2000

Любові Голоті
Дерева сиві, бо зима,
а ти чорнява та хороша.
І порохами не займа
тебе замріяний Мірошник.

Він бачить Маківку ярку’,
що бо-зна як жива постала
із бойовиська на току,
з шеретувальної потали.

І все те збіжжя вікове
її на персть не стеребило.
Хто звіда, словом хто назве
пелюстки макової силу?

Мірошник зиму наслуха,
в долонях яру квітку люля
й несе до Хати з-понад хат,
Де Слово комина малює:
– Ти знаєш всіх на імена.
Від них у цілім світі лунко.

Скажи-бо, що це за одна?
– Любов, дитина в обладунку.
2014

Прочани соняхи

(погляд на картину Владислава Климовича)

Прочани соняхи пішли – пошелестіли.
Їх листя шкарубке, неначе крила,
а голови в коронах золотих.
Упала ніч, та сяяли корони,
і пропливали зоряні пороми
зі збіжжям, що Господь намолотив.

Прочанам соняхам так мило йти-летіти.
Вони ж таки воістину, як діти,
хоча вдалися пишні та рясні.
Аж бач, халепа – як воно і сталось ,
що чобітки дорогою стоптались.
Невже вертати? Ну, оце вже ні!

Прочани соняхи, та мальовнича зграйка,
гукають на шевця, на полатайка:
босоніж увірвався їм терпець.
Аж чують – так загонисто і дзвінко
хтось просто над коронами цвірінькнув.
То зголосився бравий горобець...

Прочани соняхи не знали – не гадали,
що не судилось їм рушати далі,
бо доля всіх на кола поверта,
а швець і жнець гарують не задарма.

Але хіба то вже й направду драма,
Що ПОНАД НАМИ– воля і мета?
2020

***

Душа моя жадає унаочнень
і вірить у приявність Таїни.
То не вода струмками з ринв дзюркоче –
спливає час клепсидрами.
І біла Благовіщенська лілея
сплива росою невимовних сліз.
Луною вокалізу – “Га-лі-лея” –
вологий вітер новину розніс.
І забринять на перелогах лету,
осявши глибини пущ і лон,
передчуттів утілені прикмети
і постаті у прозірках запон.
І в тих багатовимірних картинах
один мотив про радощі малі:
старий наш дім, і дикий сад, і ти на
високім ганку, мов на кораблі.
2013

У темряві. Станція Ксенівка

Валентину Десятерику

Урочий обрис тополиних скель
і полиск рейок в течії сталевій.
Повітря ночі, вогке і грузьке,
хапають потяги – ревучі леви.

Це втеча базбач з краю небезпек.
І гін, і чад, і піт, і тупотіння.
Лиш ясен-день поверне їм респект
в зелених барвах і пастельних тінях.

Чи ж буде день? Ці кількоро годин
за ліком Ночі – вік або ніколи.
В шаленім гоні кожен сам-один,
а рейки десь-та замикають коло.

В обтуленому хмарами гнізді
дзьобатий місяць місця не нагріє.
І Втіха сповідається Біді,
а до безодні рано лине Мрія.

О Господи, чи ти покинув нас?
О Розуме, розарію ілюзій!
Зірками зрить маскований спецназ –
некліпна варта у небеснім Лузі.

Некліпна, непроникна, не-своя,
Спокійна, поки тут реве й гуркоче
у темряві сталева течія.
І душу кинуто на рейки ночі.
2003

Листи

Олені Дмитрівні Десятерик

А чим мені студена осінь – листоноша
хороша?
Артикульовано в тім шерхоті – черканні
чекання.
Листи відкриті, - прочитаю їх прозорим
зором,
і вістку явить осіянну лист осінній:
Спасіння!

Звідкіль жадана короговка замає?
Немає
адреси там, де вітром здерто
конверти.
2001

Горобчики

Братові Олександру (Тофічку)

Горобчики в руденьких піджачках –
мов хлопчаки з далеких п’ятдесятих.
У них немов і вихватка така –
на спір, на фарт між небезпек гайсати.

Вони й літати вчились без страху’,
Як братик мій, стрибаючи з сараю.
Кота ж, шуліку й вчительку лиху
пташиний Бог однаково карає.

Вони малі,кумедні та хапкі,
але сміються з грубих та пихатих.
Лиш не подерти б вутлі піджачки,
бо грошей на нові катма у хаті.
2014

Жоржина

Чоловікові Владиславу

Оргинія-жоржинка-жінка
до тебе хилиться так гінко
і листя простяга рясне:
– Пізнай мене. Вітай мене.

А пелюстки – ми лез окрайці
(тремтіть, відступники і здрайці!)
тугими кільцями взялись,
як в лавах лицарів колись.

Махрова квітка-амазонка,
але ж нагадує іконку:
у сяйві німбу ніжний лик,
а решта образів – не в лік.

Молімось ревно до жоржинки,
До богообраної жінки.
У неї сонце на чолі,
а поруч пуп’янки малі.
2021

Бурулька

Ользі Сірко

Дитя бурульку ссе. То провесни цицьки.
З утіхи юна мама мліє-тане.
Такі вони близькі, та хлопцю невтямки,
Чому, мов мед, йому ота омана,

Ота дзвінка вода, що лиштвою вкляка
на межах зим небесним частоколом.
Дитя бурульки ссе, і музика п’янка
уродить слово й горлечко уколе:

“Із стріх вода”, – стривай! –
“мандрівочка”, “козак”,
коли б йому знаття, про що там мова
і звідки голос той, що долю проказав.
Чи ж не чудне начиннячко зимове?

Бурулька розтає. Хлопчина вироста
і, як заповідалося, “за Десну”
рушатиме не сам – з цілунком на вустах.
А Матінка подбає – крига скресне.
2002

Зимопис

Загонисто розписується клен,
вибачливо скругля скоропис липа.
Це грудень. Це грака гіркавий сленг,
А небо лише хворим оком глипа.

І пишуть, пишуть розчерками віт
про владу зим дерева-самовидці.
Чи хто вчита різкий повстанчий звіт
з-попід уже зчерніло правиці?

Проти завії голими грудьми
ступа на прю боївка тополина...
Вивчаю графологію зими.
Куштую приморожену калину.
2013

м. Дніпро

Картина у спадок

Наталя СТАРЮК,
м. Дніпро

Лише 20 років судилося прожити у цім світі Стасієві Гречаному, щирому і гарному хлопцеві з Дніпра-Січеслава, митцеві, що залишив по собі значну творчу спадщину. Значну у сенсі кількості, якості як майстерності, а ще й тієї особливої сутнісної влучності, яку передбачає слово-корінь “знак”. 20 років життя. Уже 25 років і по трагічній загибелі у Києві 28 червня 1997 року, саме в День Конституції – день, сповнений для Стаса праці і сподівань. Ми ж нині сподіваємося на те, що твори самобутнього художника лишаться з нами назавжди. Про один із них написала Стасова мати Наталя Старюк, журналістка й письменниця.

“Страта Кочубея та Іскри”. 1996-го, на п’ятому році навчання у Дніпропетровському художньому училищі (нині Дніпровський театрально-художній коледж) Стас Гречаний заходився втілювати незвичайний задум – урок національної зради. Дипломна картина не про подвиги у борні, а про зраду; не овіяна романтикою козацької долі, пісенною звитягою перемог, а мовби відлита з криці осуду, коли та сталь ще не вичахла, не набула жорсткості, – вона раз у раз бурхає вогнем, пропікає душу: поглянь! Це діялося тут, із нами. Чи діється ще й досі?..

Пригадаймо ж той час, наші дев’яності. Ні, не лише рейдерсько-кілерські, не лише безробітньо-беззарплатні (той однобічний імідж доби надто настирливо накидають галасливі “квартали” та хвацько оперені “акули”): для мільйонів свідомих українців, хоча й загнаних у лабети матеріальної безвиході, той час був таки передусім трампліном до ідейного дозрівання, знищення білих плям у замовчуваній історії, повернення із забуття гнаних режимом світочів думки. Мій Стасик був дитям незалежності. Як юна особистість, він увібрав у себе дух українського пробудження, завзяття розбудови й відповідальності нового будівничого. Оце останнє поволі ставало визначальним імперативом у житті, власне, ще дитини (до художнього училища він вступив, маючи 14 років). М’яко-кругловидий, ласкаво-чуйний, дотепний у товаристві, Стас мав неабияку певність переконань, був надзвичайно пильним і зваженим у виборі дороговказів.

Переді мною “Історія України-Русі” М. Аркаса, видання 1990 року. На сторінці 223-й, де йдеться про добу Руїни, про загибель зрадженого Івана Виговського, Стас твердою рукою відкреслив абзац, що починався так: “Оці сварки та колотнеча поміж собою вкрай знищили Україну”. На берегах юний читач лишив позначку – великий, круто-експресивний знак оклику. Попереду було студіювання історичних джерел, козацьких літописів, новітніх історіографічних праць. “Історію України” І. Крип’якевича та “Нарис історії України” Д. Дорошенка Стас постійно носив у сумці, давав читати (часом чи не в примусовий спосіб) співкурсникам в училищі. Але оте перше палюче враження – “сварки та колотнеча... знищили Україну” вочевидь кинули були промінь-відблиск на все подальше пізнавання рідної історії в її проекції на майбутнє. Історична картина – то був жанр, що його син обрав ще від перших

Автопортрет

років навчання у Дніпропетровському училищі. Неабияку роль відіграло тут знайомство з останнім лоцманом Дніпрових порогів, активним просвітянином, чарівною людиною Григорієм Микитовичем Омельченком. Стас створив малярський диптих з життя лоцманів, об’єднаний чуттям “спільного човна”, в якому українці мають долати всі пороги, всі найлютіші перешкоди. Духом надпотужного спільного зусилля, жертовного зриву, вивільнення шляхетної енергії звитяжців перейнято і композицію другокурсника Стасія Гречаного “Атака Січових стрільців”. Дія “розкручується” напрямком діагонально-гвинтової лінії: порив одного вояка незбагненною хвилею здіймає понад шанцями того, хто позаду.

Неперервність лави, нездоланність завзяття. Наче “з Божої пращі” вилітає грудка втіленої сили, освідомленої волі... У тому-таки силовому полі героїки, руху на грані злету перебувають і герої іншої Стасової тогочасної композиції – ескізу монументального розпису “Козацькі клейноди”, де бачимо символічну акцію – передавання клейнодів народові, що зважився на вікопомні зміни. Але усі ті ранні твори мого сина озиваються не фанфарами удержавленого пафосу, а радше тулумбасами виступання в похід, де лише зосередженість на

Продовження на стор. 12

“Ось про що, зрештою, картина: про фатально поверхове сприйняття подій, про неготовність до одностайного чину”.

Картина у спадок

Закінчення. Початок на стор. 11

головному, сувора щирість побратимства обіцятимуть успіх. Тож уже в тих Стасових роботах зазвучали нотки полеміки до нового мистецького офіціозу, що виявився тоді в урочистій святковості зображень, декоративній формалізованості міфу: адже “не пора” було заспокоюватися, мліти в ейфорії звершеної революції. І мій художник, який фізично гостро відчував долученість до історичної минувшини, розпочав новий період у своїй творчості: постали його картини-застереження. Перша з них – “Ява комети запорожцям та Богданові Хмельницькому під час перебування його на Січі”. Стас уявив, як то було, прочитавши, у “Літописі” Самійла Величка про горішній знак “пришестя гніву Божого обом, польському й козацько-руському народам” напередодні визвольної війни – і переможної, і гіркої у фатальних наслідках Переяслава.

Наступного року син відтворив “Епізод Уманської різанини” – візію Коліївщини крізь факт одного вбивства: “Галайда” позбавляє життя “брата-ворога”, але і сам він уже – мов живий мрець. Довкіл розбігаються люди, ніби розпадається всесвіт. Далекий від пацифізму, Стас, проте, дуже вболівав за те, аби визвольний рух не перетворювався на “епізоди різанини”, вибухові реакції самознищення.

Вступивши до Київської академії образотворчого мистецтва та архітектури, Стасій Гречаний намалює останню свою картину-застереження “А правда наша п’яна спить” – про кінець Запорозької Січі, про останній день її існування, коли неподалік уже стовбичить чорна лава Текелієвих душогубів, а січове товариство п’є собі, гуляє, не ймучи віри в те, що “брати-християни” з Московії здатні позбавити їх фортуни-надії й самого життя “А тим часом стародавню Січ розруйнували”.

Так ще багато років тому мій дорогий митець на правах рідної крові, щирого болю картав наш люд за легковірність, за щоденну побутову безвідповідальність, яка зрештою породжує привид національної руїни. Стаса якось особисто ображала надмірна довіра до північного сусіди, інерційне схиляння перед російськими авторитетами (хоча дуже любив поезію М. Лермонтова, переймався філософськими ідеями Даниїла Андреєва). Ось ніби поруч чую синів голос, що промовляє: “Ми не робимо висновків з очевидного”. На жаль, юнак не дожив до третього тисячоліття, до Української Революції гідності, коли необхідність рішучого національного вибору постала в усій запізнілій ОЧЕВИДНОСТІ...

А тоді, 1996 року, дев’ятнадцятилітній Стас заходився біля дипломної роботи в училищі як головної своєї картини. На незвичайність творчого заряду заносилося вже тоді, як Стас розпочав виготовлення підрамка. Мовчки, пішки він зносив до класу-майстерні з крамниць та базарів блоки ДВП, дебелі дошки для каркасу і перетинок (усе, що він робив власними майстровитими руками, робив “навіки”, як сам іронізував, але в тому була правда). Там-таки, у стінах училища, зробив велику масивну конструкцію – сказати б, тверде плато до малювання (готова картина – 228х210). Між тим, ще тривали розробки ескізів, варіантів утілення “Страти...”. Наприклад, один з них являв шалений танок Петрових катів над купками зраненої людської плоті, мов гайвороння над падлом. Ескіз справляє сильне враження, але Стас сприймав це лише як емоційне налаштування: такому образові бракувало авторських суджень, думки не лише про чужинців, але й про своїх, що “не роблять висновків з очевидного”. І постала драбина на ешафот, де чинено кару, – декорація до останнього акту з життя двох змовників...

Генеральний суддя Кочубей та полковник Іскра написали таємний донос на Івана Мазепу, аби вислужитися перед російським царем. Та сталося так, що від тих-таки московських зверхників мусили самі прийняти смерть. То відбувалося спекотної липневої пори 1708 року, але не “станом дня”, не світловими нюансами переймався мій митець. Жодна постать, так само, як споруда ешафоту, не відкидає тіні: усе існує в очудненому середовищі, де важать лише межі життє-смертного вибору. Та при цім геть немає метафізичної абстрактності, холодної умоглядності, – картина сповнена руху, двигтіння-дихання. Той рух майстерно зорганізовано всередині “кадру”: знеможеного Іскру тягнуть східцями нагору, а тої самої миті на помості уже розпинають Кочубея. Тут же усе вершиться водночас: хапають, читають вирок, заносять меча. І що вище до помосту ешафота, то гострішими стають форми, бездушнішими — рухи, схематичнішою – пластика.

Гострі багнети, вугласті заломи рук, діють-бо не люди – заведені автомати. За мить Кочубеєві відітнуть голову, але тримає його мовби ВЖЕ безголовий крук “з гнізда Петрового”. Самі щаблі драбини, вирішені умовно, радше викреслені, аніж намальовані, лякають своєю невблаганною регулярністю. Стрімке перспективне скорочення уподібнює перебіг щаблів до ланок конвеєра. Згадаймо: “конвеєром” в’язні енкаведистських застінків уже в XX столітті називали безперервні допити-тортурування. Та бачте, ще на світанку століття вісімнадцятого вже діє відлагоджений механізм московитської катівні. Жаска чортопхайка пригриміла в Україну. Чи достоту усвідомлюють хитромудрі Кочубей та Іскра ”в останню тяжкую минуту”, до якої пекельної сили апелювали, надсилаючи цареві свої доноси? Чи “роблять висновки з очевидного” свідки страти? Але про них дещо згодом.

Спершу ж про трійко АНТИ-героїв у центрі композиції. Безживним кавалком простягається тіло напівоголеного Іскри. Руки розкинуто, як крила, але вже не з власної волі: за руки катам зручніше тягти його на кривавий поміст. Усе вже скінчено: нема вороття з “конвеєра”, не має бути в нас і жалю до зрадника, а проте щемкими тональними сполуками, виразно анатомічно позначеною ЗІМ’ЯТІСТЮ торса утілено спалахи болю чи то разючість останнього страшного прозріння. Пропав чоловік, занапастивши душу, а круки – запеклі “брати” зжеруть його тіло, як відпрацьований “витратний матеріал”. У найвищому куті цього умовного трикутника – петровський москаль. Вражає цей “салдацький патрет”: як точно, як вичерпно схарактеризував мій юнак вражу силу! Здається, ще й досі не явлено чогось подібного в українському малярстві. А то ж був іще 1996 рік.

Профіль тупо зверхнього, сизоликого, здеградованого з безнастанних перепоїв холопа, диявольського додатка до драбини-конвеєра. Озвучити цей портрет міг би хіба сучасний російський “шансон”. З лівого боку засудженого тягне “людина-спина”, наш понуро-упокорений краянин, один з безіменних, безвільних виконавців. (І вдруге постане лиховісна людина-спина в останній Стасовій картині “А наша правда п’яна спить”: чапітиме на постаменті-діжці, припрошуватиме до розваг з частуванням – друга чи ворога, чи самого чорта – то вже байдуже). Біжать догори щаблі драбини-“конвеєра”, скородять тіло зрадливого полковника, а в пам’яті нам зринає Шевченкове: “За що скородили списами московські ребра?”

Забундючилися, запрагли влади ціною Вітчизни, перемудрили самих себе, тим часом “московські ребра” зміцніли, ще й породили свою брутальну модель – оцю ребристу дорогу до “лобного мєста”. Що ж то тріпоче, вібрує, здригається обабіч хідників? Наче дві в’юнкі кольорові лиштви – юрмисько козаків та посполитства: хтось бідкається, хтось лукаво мудрує, й собі наміряючи гетьманську шапку: мовляв, я б діяв хитріше; хтось голосить, а хтось здіймає п’ястуки у непевному поривані. Але не спиняється біг чорних щаблів: бездушна механічна активність перемагає порухи невиробленої людської волі. Ось про що, зрештою, картина: про фатально поверхове сприйняття подій, про неготовність до одностайного чину, про розпад єдиної сили – відпірності, а ще – про передчуття трагедій, усім тим спричинених (у погляді, у постаті матері з дитям праворуч).

Згадую неповторні Стасові інтонації, які щораз глибше розкривали суть слова – поняття “НАЇВНІСТЬ”: то по-синівському лагідно і прощенно, то гаряче-полемічно, а то гірко та скрушно він вимовляв те слово, як етнодіагноз та й заходжувався лікувати той застарілий спільний недуг. Стас і себе тоді змалював в образі кругловидого напохмуреного писарчука серед гурту людей праворуч. Стоїть поза спиною літнього вусатого мудрагеля (позував батько автора, нині покійний художник Валерій Гречаний).

Є тут і я – жінка, охоплена німим жахом... А ешафот на картині – це наче АНТИхрест, і вся сцена з майже безживним тілом Іскри – це АНТИпієта. Пригадую, коли стояла перед уже завершеною картиною у виставковій залі Дніпра, де було виставлено дипломи всього Стасового курсу (керівник – заслужений діяч мистецтв України Григорій Чернета), спало мені раптом на думку: такий значний твір, стільки небуденних зусиль душі й рук, але чи буде він актуальним за 10-20 років?

Адже вірилося в те, що вже незабаром Україна вилюднієє, крадії народного добра втечуть од праведного гніву, а зрадники національних інтересів опиняться на белебні всезагальної зневаги. А тепер бачу, що і сама тоді нишком виявила була ту НАЇВНІСТЬ, яку так болісно осмислював мій син у “Страті Кочубея та Іскри”. Через 20 років душогуби-ординці (достоту такі, як опричник – чи не предок Мотороли? – у центрі Стасової композиції) посунули в Україну, загуркотіли машинерією “градів” та “смерчів”, технічно вдосконалених “конвеєрів”-ешафотів.

Так, люд прокинувся від ілюзій, став до збройного захисту України. Але по цей бік фронту, у комфорті столичних зал тривають і підступи, і переступи, триває боротьба за владну булаву. А як припече п’яти, тікають до Московії запобігати ласки Путі нової. Чи потрібні вони там? Допоки відбудуть участь у котрійсь пропагандистській “антимазепинській” кампанії. Далі ж – один кінець зрадникам – що там, що тут. Тільки навряд чи вони вивчали пильно нашу історію, навряд чи здатні уявити тяжкий та ганебний кінець інтриги так яскраво і життєво, як уявив юний автор “Страти Кочубея та Іскри”... 1999 року, по двох роках після трагічної загибелі Стаса Гречаного, у залі Національної академії мистецтва та архітектури відбулася виставка його творів (Стас устиг закінчити лише один курс Академії. Куратором курсу був народний художник України Юлій Ятченко). У центрі експозиції вмістили “Страту Кочубея та Іскри”. Одного дня на виставку завітав один із метрів столичної педагогіки (сказали мені – викладач іншого художнього закладу). Говорив до свого супутника гучно і безапеляційно: мовляв, правду йому сказали, таки талановитий був хлопець – ось які, бач, пейзажі – стрімкі, експресивні, і натюрморти, тонко зібрані в колориті, і портрети оригінальні, але, очевидячки, хтось недалекоглядний спрямував був його на теми з історії козацтва. Це тепер, мовляв, модно, але не розвиває митця як творчу одиницю. Не забуду, як підлетів до маестро худенький хлопчик-першокурсник: “Та як ви можете! Ви бачили “Страту...”? Хіба не відчуваєте, як це щиро, як важливо для українців? То чи маєте ви взагалі право...” – він замовк.

Метр не образився: “Максималізм, максималізм”. Здається, хотів поплескати хлопця по плечі, але той відхилився. Тоді подумалося мені: ось і з’явився у мого сина послідовник – хай ще малий, але завзятий і незрадливий. Я була уклінно вдячна Академії, співкурсникам і друзям Стаса за ту виставку, за добірні теплі слова і – за те гостре зіткнення пересиченого естета з палким новітнім козаком. Тоді “Слово Просвіти” озвалося на виставку публікацією, видрукувало розповідь про Стаса Гречаного окремим виданням. Незгасним спогадом про ті дні лишилася коротка зустріч в академічній виставковій залі з видатним митцем сучасності Миколою Стороженком: тільки міцний, гарячий потиск правиці, і погляд на картину “Страта Кочубея та Іскри”, і рука до серця. Слова були зайвими.

Наталя СТАРЮК

Дайджест “СП”, ч. 20, 2017 рік

Поет душевної незалежності й рівноваги

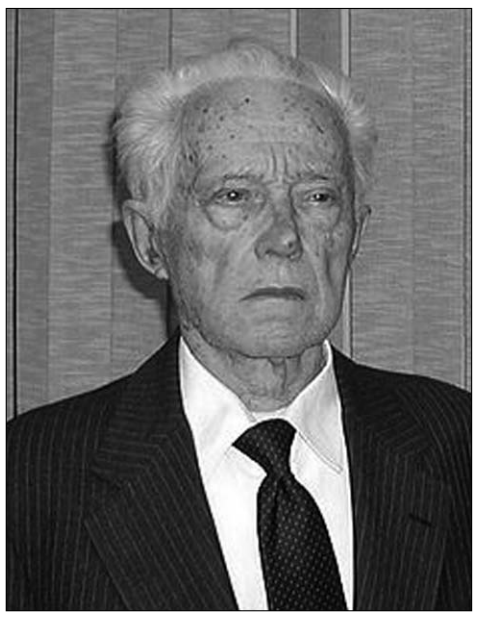

До 100-річчя Леоніда Лимана

13 серпня виповнилося 100 років від дня народження Леоніда Лимана (1922–2003), поета, публіциста, літературного критика, яскравого представника українського модернізму. Пам’ятна дата цьогоріч відзначається з ініціативи Інституту національної пам’яті та згідно з Постановою Верховної Ради на державному рівні.

З родини репресованих комунорежимом

Народився Леонід у сім’ї священника в селі Малі Сорочинці (нині Миргородська міська громада Полтавської області). Батька розстріляли російські більшовики, трагічно обірвалося життя й мами.

Краєзнавець із Лохвиці, приват-доцент Українського Вільного Університету, член Національної спілки краєзнавців України й Асоціації українських письменників Олександр Панченко у своїй книзі “Полтавська діаспора. Велика енциклопедія” наводить спогад Марії Честнєйшої, батько якої отець Георгій Честнєйший мав парафію у селі Сари Гадяцького району, сусіднього із Соснівкою, де жила родина отця Іоана Григорова – батька Леоніда Лимана.

“Місцевість наша надзвичайно красива, мальовнича. Із Сар в Соснівку треба було йти берегом річки Псел, луками, лісом. Соснівка так і називається тому, що розташована в сосновому лісі. Можете собі уявити, що пережили наші батьки в умовах лютої антирелігійної пропаганди в кінці 20-х і початку 30-х років. Були і погрози, і образи. Вони були позбавлені прав, тобто не мали права голосу. А дуже хотіли дати дітям освіту, якийсь фах, але діти далі семирічки вчитись не мали права аж до 1936-го року.

Соснівка – село маленьке, тому там була в кінці 20-х років тільки початкова школа – 4 класи, а в нас аж три семирічки, і Дмитро, старший брат Леоніда, жив у нас і ходив до школи з моїм старшим братом Миколою. Дмитра я дуже добре пам’ятаю, хоч і була тоді ще зовсім малою. Це був красивий, здібний до навчання, обдарований хлопець, і шляхетний. Моя мама його любила як рідного, і завжди нам ставила його за приклад. Після закінчення семирічки (здається, в 32-му році) наші хлопці сиділи дома, бо вчитись далі їх нікуди не приймали.

В 1936 році день 13 серпня був звичайний, як і всі. Наші батьки, священики, готувались до служби Божої наступного дня – свята Маковія. Але відслужити це красиве свято в церкві з освяченням води, маку і квітів їм не довелося: вночі відбулися арешти багатьох священиків Гадяцького району, в тому числі були заарештовані мій і Льонін батьки. З арештом батьків наші родини залишились зовсім без засобів існування, особливо в тяжкому стані опинилася сім’я Григорових, бо в них не було ні своєї хати, ні свого городу. Деяку матеріальну підтримку надавали парафіяни, але того було замало. Наші батьки, поки йшло слідство, сиділи в тюрмі в Харкові. В довідці про реабілітацію мого батька зазначено, що звинувачували їх в приналежності до організації церковників, які мали на меті повалити радянську владу і соціалістичний лад. Після слідства їх судило “особое совещание” і дало їм по п’ять років ВТТ (виправно-трудові табори). Так весною 1937 р. вони опинилися в Магадані, а потім їх відправили в різні місця на золоті копальні на Колиму. Наш батько, з великими перервами, присилав листи. А від о. Івана ніяких звісток не було”.

Від голоду й страшного животіння в радянському сиротинці, який мало чим відрізнявся від зони, його врятували чужі люди, перед якими Леонід Лиман вважав себе боржником до кінця свого життя.

Віршуванням захопився ще школярем

Навчався в Гадяцькому педагогічному технікумі та Харківському учительському інституті. Під час Другої світової війни працює у газеті “Нова Україна” (Харків). Подорожує Україною, відвідує окуповані німцями Одесу, Миколаїв, Донецьк (певний час мешкав, імовірно, у Краматорську, про що свідчить його вірш “Краматорськ”), стає свідком розкопок масових захоронень людей знищених російсько-комуністичним режимом у Вінниці (1943). Відтак оселяється у Львові, друкується у газетах “Львівські вісті”, “Краківські вісті”, у журналі “Наші дні”. Приятелював з визначними літературними діячами Євгеном Маланюком та Михайлом Орестом.

Леонід Лиман не бачив у Другій світовій війні жодного визвольного чи оборонного сенсу. Але з яким монументальним спокоєм, із якою добірною чіткістю, лаконічністю, образною конкретністю малює поет той час.

Лягло життя, як снігові намети:
Повторюється Біблія й Коран –
Загрожує перебудовою планети
З червоного плакату партизан.
Непередбачені явилися герої,
На дверях пльомби і наказ – мовчи.
І не минути попелищ нової Трої,
До Бога ще незнаного йдучи.

Розквіт таланту на еміграції

Під кінець Другої світової війни еміґрує на захід Європи. Перебуває в таборах переміщених осіб. Разом з поетом Леонідом Полтавою, за допомогою Володимира Ярошевича потайки вивозять українські шрифти з колишньої друкарні журналу “Дозвілля” та газети “Земля” з міста Плауена (радянська окупаційна зона) і, таким чином, започатковують український друк спочатку в Реґенсбурзі на Дунаї, а згодом — “Прометей”, видавництво в Новому Ульмі. Лиман був мовним редактором в газеті “Українські вісті” (Ной-Ульм), публікувався в “Альманасі МУРу” (Мистецький український рух), журналах “Світання”, “Арка”. 1949 року переїхав до Нью-Йорку (США). Спочатку довелося працювати натирачем підлоги. У 1960-70-х роках власними силами видавав “Нотатник” – місячник суспільно-політичної проблематики. Публікувався в газетах “Український Прометей”, “Українська літературна газета”, “Українські вісті”, журналі “Сучасність”. Був членом Об’єднання українських письменників “Слово”.

Кількісно його письменницький доробок невеликий: понад півсотні поезій та три повісті, що друкувались по журналах. В останні роки життя Лиман виявляв себе більше як журналіст. І поезію і прозу Лимана виділяє стильова чіткість, що часто доходить ступеня кристала. Він, мабуть, свідомо протиставляє шляхетну чіткість сировій безформності. “Нас вічно “пролетаризували”, – пише він, – а по звичці ми вже й самі пролетаризувались, і ми завжди були лише масою, народом. А коли не маємо природної тяги до вищости, до (духового) аристократизму, в душі задовольняючись тим, що й на споді нам м’яко і сито, то взагалі нічого борсатись”.

Помер Леонід Лиман 31 жовтня 2003 року у Нью-Йорку.

“Ми листувалися з Л. Лиманом”

Ось як про це згадує голова Полтавського обласного об’єднання товариства “Просвіта” **Микола Кульчинський**.

– У 1990 році я став штатним працівником першої громадської організації в радянській Україні на посаді голови Полтавського обласного об’єднання Всеукраїнського Товариства української мови. Зарплата мізерна й матеріальний стан родини різко погіршився, натомість він міг віддавати увесь свій час для праці у Товаристві та над створенням НРУ на Полтавщині. Рятували родину від остаточних злиднів посилки з Америки від дуже різних людей. Скільки іскристої радості було у дітей, коли ми відкривали ті посилки, завдяки яким вони могли і скуштувати цукерок, шоколаду і мати одяг! Найчастіше і найдовше надходила допомога від Леоніда Лимана, блискучого українського поета. Написав він небагато, але те, що написав, вартує більше, ніж десятки книг деяких авторів. На той час я нічого про нього не знав і думав, що це хтось зі звичайних наших політичних емігрантів з доброю душею, яка і досі квилить за Україною і вболіває за неї. Ми листувалися. Він видавав самотужки інформаційний листок, який повідомляв про політичні репресії в Україні, зокрема писав і про суд над творчою молоддю Дніпропетровська, тобто Іваном Сокульським, мною та Володимиром Савченком.

Якось дізнався мою адресу. Я ж замість того, щоб писати йому змістовні листи і таким чином викликати цікаву розповідь про життя еміграції взагалі і його життя зокрема, просив прислати ще зубну пасту “Колгейт”, яка гамувала мій пародонтоз і який радянські стоматологи зовсім не знали, як лікувати, а тільки виривали зуб за зубом, або просив про якесь взуття чи одежину для дітей. Навіть сьогодні, коли пишу ці рядки, і сором, і жаль та печаль пронікають мене і довго не відпускають. Коли читаю сьогодні у різних виданнях вірші Леоніда Лимана, у мене аж дух перехоплює і серце мало не зупиняється від цієї прозорості слова і його довершеності.

Леонід Лиман і Любов Дражевська (в окулярах). Фото 1998 року. З архіву автора

Автограф Леоніда Лимана. З архіву автора

Лист до мене

Шановний Приятелю!
На цей раз посилаю вам фото: я і Л. Дражевська. Так ми виглядали років 3-4 тому назад.
Всього найкращого!
З повагою Л. Лиман
20 серпня 1998р

Знав про Лимана Петро Ротач, вивезений німецькими загарбниками на рабську працю у Німеччину. Там доля і звела його з Леонідом Лиманом. Проте у жодній своїй лекції перед членами клубу “Рідне слово”, що згодом став Товариством української мови, не розповідав нам про письменників повоєнної еміграції і тільки у 1998 році видав книгу “Розвіяні по чужині”, де є стаття про Леоніда Лимана. Коли я розповів йому про своє листування з Лиманом, Петро Петрович попросив віддати йому ті листи для опрацювання і підготовки майбутньої книги, але так і не пояснив мені значення Леоніда Лимана для української культури. Коли ж я написав про це Лиману і попросив його написати листа Петру Петровичу, він категорично від цього відмовився і висварив мене за передачу листів без його дозволу. Хтозна, що там між ними було у тій Німеччині, але стаття про Леоніда Лимана, як і вся книга, дуже змістовні і корисні і сучасному читачеві. Її треба було б доповнити та перевидати і вручити кожному вчителеві української літератури на Полтавщині.

Леоніда Полтаву ми вже видавали, а хотілося перевидати ще й “Повість про Харків” авторства Леоніда Лимана. Ось що сказав дослідник української мови і літератури Юрій Шевельов про цей твір видатного уродженця Полтавщини: “Обережність, забріханість, цинізм, нігілізм. І у глибині душі людина відчуває: щастя нема, народу нема, батьківщини нема. Що ж є? Є тільки брехня, брехня, брехня. І єдине, що є реальне, – це я. І єдине, що можна і треба робити, – це зберегти оте я у страшному, наскрізь фальшивому світі. Нігілізм проявляє себе кар’єризмом. Система охоче йде назустріч. Спритного пристосуванця чекають ордени і медалі, власне авто і спецрозподільники, вілли в Сочі і сталінські премії. Так спрямуймо ж нашу енергію не на боротьбу з системою, а на чавлення конкурентів, на пробивання собі кар’єри, на краще пристосування. Підставляй іншим ніжку (але потай), борсайся хитро й підступно (але тихцем), за всяку ціну лізь угору, збиваючи інших (але без крику). Так виростає кар’єризм і нестримний егоїзм цього покоління. Жорстокість і честолюбство. “Ми всі тепер кар’єристи”, – говорить Леонід”.

Скільки радянських українців жили саме за такими правилами поневолювачів, а багато хто живе й сьогодні, надбавши статків, деякі стали олігархами, і так само у них немає ні Вітчизни, ні народу, тож і ні найменшого національного обов’язку!

З поетичної спадщини

Вальс

Десь грає море, пахне цвіт жасмину,
І все, що є, минулось і було,
Віддавши щедро світові данину,
Як біль і сум, зів’яло, відцвіло.
Нове життя повернеться весною,
Прилинуть знову пережиті дні
– Хвилюйся, серце, і не знай спокою,
Дзвеніть, бокали, в голубій тіні.
І на плече лягають тихо руки,
І ніжний погляд опадає вниз.
Пливтимуть вальсу неповторні звуки,
У котрих повно радости і сліз.
Життя іде і розсипає дати,
Ми горимо немолодим вогнем
І, всіх красот не встигши розпізнати,
У день скорботи помремо, помрем...

Як білі квіти, виростають дні

І відпливають, кинуті на воду.
Знов пригадати випало мені
Твою далеку нелукаву вроду.
Багато ще зустрінеться зневір,
І це життя поволі стане мітом.
І тільки скрізь, всьому наперекір,
Жіночість осени стоїть над світом.
Ти знов живеш у Харкові тепер
І мусиш знову гірко полюбити
Палац Труда і прапор есесер
І мертвого Держпрому сірі плити.
Затихли вже усі материки,
А ти готова стрінути негоду.
Та подивись: нам суджені вінки
Пливуть безладно, кинуті на воду.

Однакова романтика

портів Нью-Йорку, Севастополю, Бізерти...

Повсюди та ж неумолимість слів: “Коли від’їхати — це трохи вмерти”.

І погасають, як даремний міт, Усі чуття, нікому непотрібні;

Нове життя і зовсім інший світ, Як гостя ждуть на заході чи півдні.

(Ще вчора нас безжурно пестив сміх, Коли напала випадкова злива).

Хай буде так: на всіх шляхах своїх Людина є по-своєму щаслива.

Вже в невідоме корабель несе (Немов новонароджений тепер ти).

Усе залишено, забуто все (Коли від’їхати – це трохи вмерти).

Полтавський офіс УІНП

(за матеріалами прес-центру обласного товариства “Просвіта”; книги доктора права, приват-доцента Українського Вільного Університету, члена Національної спілки краєзнавців України й Асоціації українських письменників Олександра Панченка “Полтавська діаспора. Велика енциклопедія” та офіційного сайту “Радіо Свобода”)

“Душа, смертельно хвора на красу, не помирає – просто кам’яніє”, – казали древні… ”

Життєві мандри Соломії

Ім’я її можна зустріти на сторінках таких елітних видань, як “Enciclopedia della musica” та “Le Grandi voci”, присвячених найвидатнішим музикантам і співакам оперної сцени Італії та світу. Її унікальне лірико-драматичне сопрано незрівнянної краси всесвітньо відомий диригент Артуро Тосканіні вважав неперевершеним музичним інструментом. Надзвичайна привабливість та елегантність, сценічна обдарованість і витончений артистизм – усе це дано їй було від Бога. Так, Соломія Крушельницька завжди прагнула бути господаркою власної долі і не мала потреби у покровителях. “Орфеєва наречена” – ось так висловлювалася вона про свою долю у мистецтві. Видатний італійський музикознавець Рінальдо Кортопассі визначив їй високе місце поряд із зірками оперної сцени, котрі панували в мистецтві на початку XX століття – Карузо, Шаляпіним, Тітта Руфо та Баттістіні. 23 вересня цього року відзначатиметься 150-річний ювілей від дня народження великої примадонни.

Володимир СКРИНЧЕНКО

Уклін Тобі, Велика Соломіє!
(Дмитро Павличко)

Та все розпочиналося в селі Біла, що на Тернопільщині, де минуло дитинство маленької Соломії, у багатодітній родині місцевого священника, отця Амвросія. Він чесно виконував свій громадський обов’язок духовного пастиря серед простого люду та кожен день спілкувався з ним. Мати Соломії, пані Теодора, попри нестатки, вміла створити нормальні умови життя для чоловіка й дітей. Вона грала на фортепіано, любила поезію, мала гарний голос і співала багато народних пісень. У родині Крушельницьких завжди панували оптимізм, затишок і сміх. Музика в життя Соломії увійшла з раннього дитинства: у шість років вона вперше сіла за фортепіано, а заспівала змалку, тому що пісні були сімейною традицією. Саме з домашніх концертів розпочалося захоплення дівчинки вокалом, яке стало її долею. Життя своє поклала вона на вівтар мистецтва...

Мистецькі мандри, терни й троянди…

Батько усвідомлював винятковy обдарованість дочки. Знайшлися й кошти для навчання. Восени 1891 року Соломію було зараховано до консерваторії Галицького музичного товариства. Її вчителем вокалу став знаний у Львові педагог професор Валерій Висоцький, який виховав багатьох відомих українських і польських співаків, серед яких – Олександр Мишуга, Євген Гушалевич, Микола Левицький, Яніна Королевич-Вайдова, Модест Менцинський та ін. Навчання Соломія закінчила у 1893 році зі срібною медаллю й відзнакою, про що й свідчить унікальний запис, який робить честь далекоглядності її педагогів: “Має всі дані, щоб стати окрасою навіть першорядної сцени...”

Того ж року Крушельницька дебютувала на сцені Львівської опери у партії Леонори в опері “Фаворитка” Доніцетті, далі був виступ у партії Сантуцци в опері “Сільська честь” Масканьї. У цій виставі доля вперше звела її із всесвітньо відомим українським тенором Олександром Мишугою, котрий чимало допоміг їй своїми порадами. Успіх у глядачів і критики, становище примадонни, – інша зупинилась би на цьому. Але Крушельницька прагнула більшого, відчуваючи недостатність своєї фахової освіти...

В одній із львівських вистав Соломію почула відома італійська співачка Джемма Беллінчоні, яка порадила їй їхати до Італії – продовжувати навчання у визнаних майстрів bel canto. Соломія почала вчитися вокалу в Мілані, у відомого педагога – професора Фаусти Креспі, а урокам сценічної майстерності й міміки – у професора Конті.

Ось коли знадобилось вироблене в дитинстві вміння невтомно працювати! Щоденні уроки співу, розучування нових творів тривали по шість годин. Поряд із

тим вона вивчала історію музики, літературу, мови й естетику. Після року навчання діапазон голосу Соломії розширився: з меццо-сопрано розвинувся до лірико-драматичного сопрано.

Шлях до вершин вокального мистецтва розпочинався з невеличких провінційних міст Італії – Кремони, Брешії, Парми, Бергамо, Удіне та ін. Саме там на неї звернули увагу місцеві оперні меломани, з’явилися перші шанувальники її таланту. Та вона прагнула більшого: мріяла про всесвітньо відому міланську оперу “La Scala”...

Вдалим завершенням 1895 року було підписання Крушельницькою контракту з театром Понк’єллі “Massimo” в Кремоні, який мав відбутися в опері Джакомо Пуччіні “Манон Леско”. Знайомство з композитором переросло у дружбу на довгі роки. Згодом, 29 травня 1904 року Крушельницька блискуче виступила в театрі Grande у Брешії при тріумфальному відродженні опери “Мадам Баттерфлай”, яка кількома місяцями раніше зазнала гучного провалу в “La Scala”. На згадку про ту незабутню подію безмежно вдячний композитор підписав свою фотографію “Найпрекраснішій і найчарівнішій Баттерфлай. Джакомо Пуччіні. Торре дель Лаго. 1904” і подарував її Крушельницькій.

Давно зацікавившись творчістю Ріхарда Ваґнера, Соломія їде до Відня, до профессора Ґенсбахера спеціально, щоб вдосконалювати свою майстерність. Це був ризикований крок для молодої співачки: щойно діставшись вершин у мистецтві bel canto, опановувати зовсім іншу манеру – німецьку вокальну школу, пробувати себе в партіях, на яких чимало співаків зривали свій голос... Проте ризик виправдався. Згодом Крушельницька стане найвидатнішою “ваґнерівською примадонною” XX століття.

З кожним роком її робочий графік ставав ще більш напруженим. Співати приходилося по чотири-п’ять разів на тиждень. Адже цього вимагала зростаюча популярність співачки у світі. Лише провідних партій нею було проспівано понад 60 – в операх Дж. Верді, Дж. Пуччіні, Ш. Гуно, Ж. Бізе, Р. Штрауса, Ж. Масне, П. І. Чайковського та ін. Наприкінці XIX століття вона виступала на сценах багатьох оперних театрів Європи, і це географія її гастрольних турне лише 1896-го року!

На той час Крушельницька мала витримувати жорстку конкуренцію з боку італійських артистів, яких наприкінці XIX століття в Італії було чимало. За даними Вітторіо Торторелли, автора монографії, присвяченій творчості Енріко Карузо, лише серед офіційно зареєстрованих артисток було 400 сопрано та 150 меццо-сопрано, і кожен з них мав свою сценічну привабливість, репертуар, коло шанувальників та мріяв про славу. Однак, за думкою Вітторіо Торторелли, саме українка Соломія Крушельницька разом із великим Карузо несла у світ оперного мистецтва видатні досягнення італійської вокальної школи bel canto.

Тим часом, її починають запрошувати на велику оперну сцену – у провідні театри Європи, зокрема до Маріїнського театру Санкт-Петербурга та Великого театру Варшави, де виступали тоді Карузо, Баттістіні та інші уславлені співаки.

До столиці Російської імперії Соломія прибула за особистим запрошенням самого монарха – імператора Микола II, щоби співати в Зимовому палаці перед царською родиною. Як завжди вона закінчила свій виступ українськими піснями. І коли імператор Микола II запитав “італійську примадонну”, що це за пісні і якою мовою вона їх співала, – відповіла: “Це пісні мого народу, українські пісні...”.

Жорсткий графік гастролей співачки не дозволяв їй розслабитися. “Життя оперної артистки трохи нагадує режим атлетів: дисципліна в усьому, – строгий розклад годин, поміркована їжа, заборона давати волю своїм забаганкам...” – згадувала артистка.

Свідчить про це й величезний перелік оперних сцен, на яких довелося виступати Крушельницькій у наступні роки. Тоді на неї чекали сцени Парижа (театр “Grand Opera”), Неаполя (театр “San Carlo”), Ґенуї (театр “Politeama”), Барселони (театр “Liceo”) та нарешті Мілана, всесвітньо відома “La Scala”, про яку мріяла довгі роки.

І ця круговерть не вщухала протягом років...

Від такого шаленого темпу гастролей у неї накопичувалося почуття величезної втоми. Вона прагнула осілого життя, а на особисте у самотньої жінки просто не було часу.

Одного разу в її життя увійшов чоловік: Соломія звернулася до адвоката Чезаре Річчоні, який допоміг їй в одній справі...

“Місто, яке було створено для неї”

А було так. Під час її гастролей у Неаполі 1906 року сталося виверження вулкана Везувій, що отруїло атмосферу в місті. Через небезпеку для голосових зв’язок лікар порадив їй залишити Неаполь. Співачка була змушена перервати контракт із театром “San Carlo”, однак її викликали до суду. Там Крушельницька познайомилася з інтелігентним чоловіком, знавцем і шанувальником музики. Чезаре сподобався Соломії, бо вмів триматися з люб’язністю й повагою без жодної нотки покровительства чи поблажливості – цих ноток співачка не терпіла, адже в силу професії чудово чула в них фальш. Діамантовий період залицянь та зітхань тривав майже чотири роки. Соломія й не думала легковажити з таким важливим рішенням, як шлюб, а в 1910 році одружилася з ним.

Ця грандіозна новина сколихнула увесь музичний світ Буенос-Айреса, де був освячений цей сенсаційний шлюб 38-річної примадонни з італійським адвокатом. Нарешті вона знайшла своє сімейне щастя, маючи поруч людину, котра глибоко розуміла й поважала її, а сімейний якір кинула у Віареджо (“дорога королів” – у перекладі з італійської), райському куточку на узбережжі Лігурійського моря, у триповерховій віллі “Саломеа” на вулиці Кардуччі. Вона дуже любила це “місто, яке було створено для неї”. На першому поверсі був музичний салон з фортепіано й нотною бібліотекою, а стіни прикрашали портрети співачки пензля відомих художників, а також численні фотографії з її зображеннями в образах відомих оперних героїнь.

Їх вілла “Саломеа” перетворилася у справжній мистецький осередок, який відвідували родичі й друзі. Серед них – композитори Джакомо Пуччіні, Руджеро Леонкавалло, актриса Елеонора Дузе, письменниця Грація Деледда, і відомі партнери співачки – баритони Джузеппе де Лука, Тітта Руффо, тенор Альфредо Касілья, Айседора Дункан, Джоакіно Форцано, Романо Романеллі та ін. Соломія Крушельницька часто влаштовувала домашні концерти для них. Вона співала сімома мовами – італійською, французькою, німецькою, англійською, іспанською, польською і російською. Розуміючи швидкоплинність вокального мистецтва, здійснила записи на грамплатівки, виконані в різні часи у Варшаві, Мілані та США. На жаль, вона не записала багатьох творів зі свого величезного репертуару, тому що була надто вимогливою до якості грамзаписів.

Останній спів Соломії

По смерті чоловіка вона вирішила повернутись на Батьківщину. У серпні 1939 року, напередодні Другої світової війни, всупереч порадам друзів, вона прибула до Львова, де мала власний будинок. Але там їй не пощастило: її будинок конфіскували, залишивши всесвітньо відомій примадонні лише крихітні кімнатки. А взимку 1940-го вона зламала ногу в стегні, посковзнувшись на тротуарі.

Повернутися до Італії Соломії не дозволяли, радянського громадянства не давали. Лише після того, як вона продала свою улюблену віллу “Саломеа”, де пройшли її найщасливіші роки в Італії, і віддала всі кошти на користь держави, її визнали “своєю”.

Останні роки життя Соломія Крушельницька викладала у Львівській консерваторії імені М. В. Лисенка, стала професором. Як викладач, Соломія Амвросіївна мала щороку давати звітний концерт. Останній її виступ відбувся наприкінці 1949 року, коли їй було вже 77 років. Невеличкий зал Львівської філармонії не міг умістити всіх бажаючих. У залі було пригашено світло. Похилого віку сива худенька жінка вийшла на сцену трохи накульгуючи, з паличкою в руках, зупинилась біля фортепіано... І раптом сталося диво: перші акорди ніби повернули їй молодість! Голос звучав сильно, постать стала рухливою, пружною – молодою, пломеніли очі, які підкорювали колись тисячі глядачів...

Мало хто з глядачів знав, що співачка хвора на рак горла. Можна тільки здогадуватись, якою ціною давався їй той останній спів. Співала Соломія в той вечір багато і, як завжди, закінчила концерт виконанням українських народних пісень.

Серце Соломії Крушельницької зупинилося 16 листопада 1952 року. Поховано її на Личаківському цвинтарі у Львові, неподалік від могили Івана Франка. На могилі, яка має назву “Sole mio”, її спокій охороняє юний скорботний янгол з лірою. “Душа, смертельно хвора на красу, не помирає – просто кам’яніє”, – казали древні...

Історія великої авантюри

У Національному академічному драматичному театрі імені Івана Франка відбулася прем’єра вистави “Авантюра Никодима Дизми” за мотивами роману Тадеуша Доленги-Мостовича “Кар’єра Никодима Дизми”.

“Кар’єра Никодима Дизми” – один із найпопулярніших романів класика польської літератури Тадеуша Доленги-Мостовича (1898–1939). За висловлюваннями численних літературознавців, твір є гострою сатирою на громадсько-політичне життя Польщі 20-30-х років, часів режиму Юзефа Пілсудського.

Проте історія, що трапилася з головним героєм, надзвичайно метафорична, театральна і певною мірою авантюрна. Вже сам сюжет можна порівняти з парадоксальними містифікаціями Миколи Гоголя, що надає йому ексцентричності й актуальності і сьогодні.

– Кілька років тому я робив виставу “Великі комбінатори” за мотивами роману Ільфа і Петрова “Дванадцять стільців”, – згадує режисер-постановник вистави “Авантюра Никодима Дизми”, народний артист України **Дмитро ЧИРИПЮК,** – головні ролі у цій виставі виконували Анатолій Гнатюк, Назар Задніпровський та Лесь Задніпровський. Одного разу на репетиції Лесь запропонував мені прочитати та зробити інсценування за книжкою “Кар’єра Никодима Дизми” і поставити за цим твором виставу.

Працював над інсценуванням досить довго. За сюжетом твору Никодим працює поштарем, а потім стає прем’єр-міністром. Для нашого глядача такий сюжет виглядав би неправдоподібно. І нарешті я знайшов вихід. У нашій виставі персонаж хотів стати актором, але в театр його не взяли, сказали, що він нездара. На що той відповів: “Я доведу вам, що я актор”. Знайшовши предмет конфлікту, я почав його розвивати.

Але війна внесла свої корективи в сценарій, і ми вирішили змінити професію героя, тепер він – журналіст.

Роль Никодима Дизми, як я вже сказав, виконують Назар Задніпровський, а в другому складі – Андрій Романій. Роль Ніни Куницької у різних складах – Олена Івасіва-Фесуненко та Ганна Снігур-Храмцова. Я ставив перед ними дуже складне завдання. Не хотів, щоб їхній персонаж був схожий на чеховську героїню, яка постійно мріє, живе у вигаданому світі. Прагнув, аби це була людина, яка хоче вирватися зі свого кола. Мені здається, що акторки прекрасно впоралися з цим завданням.

Роль Леона Куницького (виконавці Петро Панчук та Олександр Ярема) – теж одна з основних. Також хотілося б відзначити Рената Сєттарова та Дмитра Чернова в ролі графа Понімірського. У Леся Задніпровського невелика роль полковника Вареди, але зіграна чудово.

Андрій Александрович-Дочевський придумав блискучу декорацію. Сценографія зроблена у стилі артдеко. Значну, кропітку та професійну роботу здійснила і художниця з костюмів Анна Духовична. І прекрасна музика Романа Григор’єва та Іллі Розумейка.

Я свідомо не даю оцінку виконавцям: будемо оцінювати після десяти вистав.

З об’єктивних причин сьогодні ми не маємо змоги грати на рідній франківській сцені. Вдячні Національному академічному драматичному театру імені Лесі Українки, який люб’язно надав свою сцену для наших вистав. Але дуже важко грати на іншому сценічному майданчику. А випустити на ньому прем’єру – це подвиг для акторів. Думаю, що коли покажемо виставу в рідному театрі Франка, то там вона зазвучить інакше.

– Вперше книга Тадеуша Доленги-Мостовича “Кар’єра Никодима Дизми” потрапила мені до рук у 1978 році, – продовжує **Лесь ЗАДНІПРОВСЬКИЙ**, народний артист України, виконавець ролі полковника Вареди. – Порадив її прочитати батько. Спершу сприйняв цю книгу як веселу, напівдетективну історію, яка чимось перегукувалася з романами “Дванадцять стільців” і “Золоте теля”. А в останні роки вона стала все більше нагадувати “Ревізора” Миколи Гоголя. Це фантасмагорія про особистість, яка насправді виявилася пустушкою, і люди самі підняли її на п’єдестал. Думаю, ця тема актуальна в наш час, якщо подивитися на Путіна чи якогось іншого диктатора, яких підіймають на п’єдестал.

Років п’ять тому я запропонував цей матеріал нашому режисерові Дмитру Чирипюку. Його ця тема зацікавила. Він кілька разів перероблював інсценування. До цього довго працював, консультувався зі мною та моїм сином Назаром, який виконує у виставі головну роль.

Змінюються часи, але люди продовжують створювати собі кумирів, постійно наступають на ті самі граблі.

Блискучий польський письменник Тадеуш Доленга-Мостович звернувся до цієї теми ще до Другої світової війни. Твір набув великої популярності, і його вперше екранізували у 1930-х рр. Після цього за його мотивами було знято ще кілька фільмів. Українському глядачеві цей письменник відомий за творами “Знахар” та “Щоденник пані Ганки”.

Доленга-Мостович загинув під час оборони Варшави у 1939 році. А твір живе. Я радий, що український глядач побачить його з такими прекрасними акторами в оригінальній постановці Дмитра Чирипюка. Переконаний, що він знайде відгук у нашої публіки.

Безумовно, війна наклала свій відбиток на виставу. Все стало жорстокіше, люди говорять більш конкретними термінами, якісь речі визначаються більш гостро. Ця вистава і смішна, і драматична. Люди бачать себе, як у дзеркалі – до чого може довести споглядання всього крізь пальці. Адже всі злочини чиняться через поблажливе ставлення оточуючих. Тому нерідко зло торжествує.

Мій персонаж – полковник Вареда, це символ гонорового польського офіцерства напередодні Другої світової війни. Я спілкувався зі своїми друзями з Краківського театру. Вони мені розповідали про цих хоробрих людей, які у 1939 році йшли з шаблями на танки. Але ці люди бували й дуже гоноровими, і такий гонор міг викликати поблажливу посмішку, адже все добре в міру. Однак цей характер доповнює партитуру суспільства, в якому живе Никодим Дизма. Він один з тих людей, який захоплений Никодимом і допомагає йому піднятися на п’єдестал зі щирих міркувань. Але не так сталося, як гадалося...

– Образ Никодима Дизми створювався досить довго, – завершує розмову **Назар ЗАДНІПРОВСЬКИЙ,** народний артист України, виконавець ролі Никодима Дизми, – такої постановки ще не було у моїй практиці. Репетиції двічі зупинялися через локдауни. Потім – війна. Нарешті мали змогу відновити репетиції. Ми не грали вистав, не бачили глядачів, але ми працювали. Як мені здається, на прем’єру вийшли на піку своїх можливостей у цей час.

Чув про виставу багато хороших відгуків. У важкі воєнні часи робимо те, що можемо. Пам’ятаємо, що наші хлопці віддають своє життя за те, аби ми могли тут працювати.

Зізнаюся, я не захищаю свого персонажа. Намагався зробити якого таким, яким побачив, коли читав книжку. Розумів, що це нікчема, щасливчик, який витягнув виграшний лотерейний квиток. Але ще читаючи книжку, шукав і якийсь позитив. Трішки йому співпереживав з усмішкою, був вражений як йому щастить. Але відбувається різка зміна після того, як Никодим замовляє вбивство. По суті він продає душу дияволу, і ти дивуєшся його деградації, як в ньому зростає темна сторона. Вже йому не співчуваєш, а дивишся з огидою на те, як ця нікчема без розуму, ця сіра миша доривається до влади. І що ця людина може зробити, що чекає державу, яка призначає його прем’єр-міністром? Схожих прикладів, на жаль, багато і в українській, і в світовій політиці. Напевно, і в польській історії є щось схоже, що послужило основою для написання твору.

Своєю грою на сцені намагаюся зробити так, аби глядач спершу співпереживав моєму персонажеві, а потім був вражений, які в ньому відбулися негативні зміни. Це моє завдання як актора.

Співдружність творчих спілок

У Київській організації Національної спілки композиторів України відкрили Всеукраїнську художню виставку, присвячену 31-й річниці Незалежності України. На ній свої роботи представили як знані майстри пензля, так і молоді митці.

Як зазначив, відкриваючи виставку, голова Київської організації Національної спілки композиторів України, лавреат Шевченківської премії **Віктор СТЕПУРКО,** цього дня розпочалася нова історія – історія співпраці національних творчих спілок. Ми живемо в непростий час і для того, аби вижити, потрібно об’єднуватися. Висловив слова щирої подяки Національній спілці художників України, яка стала ініціатором проведення цього заходу.

– Наша держава нещодавно відзначила найбільше свято для кожного українця – День Незалежності, – наголосив голова НСХУ, заслужений художник України **Костянтин ЧЕРНЯВСЬКИЙ**. – Вже пів року триває найкривавіша війна за нашу незалежність. І наш невеликий проєкт, мета якого – зміцнення нашої єдності, спрямований на перемогу. Сьогодні ми показуємо всьому світові безцінні здобутки рідної української культури. А саме культуру, нашу культурну ідентичність намагається знищити лютий ворог.

Дуже важливі всі ті акції наших вимушених переселенців, які відбуваються на підтримку ЗСУ, наших вимушених переселенців. Ми переживаємо великий біль, але разом переможемо ворога і відбудуємо свою рідну країну. Велика подяка НСКУ, Київській організації Спілки, яка сьогодні надала нам цю чудову залу. За час війни Спілка художників вже провела вісім загальноукраїнських виставок, а через кілька днів у Центральному будинку художника відкривається міжнародна виставка “Море акварелі”, до участі в якій зголосилися митці з двадцяти п’яти країн.

Костянтин Чернявський оголосив подяку НСКУ від Національної спілки художників України за організацію та проведення спільного мистецького заходу – виставки живописних робіт українських художників та концерту до Дня Незалежності України. Почесні грамоти від Спілки художників за вагомий внесок у скарбницю українського та світового музичного мистецтва отримали голова НСКУ Ігор Щербаков та голова Київської організації Спілки Віктор Степурко. Грамотами від Спілки композиторів України відзначили українських художників Костянтина Чернявського, Анатолія Марчука, Ганну Ярову, Сергія Позняка, Олену Телятник, Ірину Романченко та Наталію Полякову.

За словами куратора художньої виставки, заслуженого художника України **Анатолія МАРЧУКА**, на відкриття цього мистецького заходу зібралися справжні друзі, перевірені часом. Вже давно йдеться про те, щоб налагодити тісні творчі стосунки між творчими спілками, а саме цього дня був зроблений серйозний крок у цьому напрямку.

Надзвичайний і Повноважний Посол В’єтнаму в Україні **Нгуєн Хоан ТХАНЬ** пригадав виставку, присвячену 30-річчю встановлення дипломатичних відносин між Україною та В’єтнамом, яка відкрилася на початку року в Центральному будинку художника. 24 лютого мало відбутися урочисте закриття цієї виставки, а далі вона повинна була мандрувати України. На жаль, свої корективи внесла війна. Однак у серпні експозицію змогли побачити мешканці Ужгорода, а 2 вересня, на День Незалежності В’єтнаму, цю виставку відкрили у Львівській політехніці. На ній представлені роботи близько 200 українських художників, присвячені В’єтнаму.

– Ми об’єднані одним болем, наші думки й почуття споріднені, – переконаний Герой України, лавреат Шевченківської премії **Анатолій ПАЛАМАРЕНКО.** – Прийшов час, коли мусимо знати нашу правдиву історію, берегти наші національні цінності.

Анатолій Несторович виконав нецензурований варіант вірша Павла Тичини “Я стверджуюсь”, написаний у 1943 році, одну з нових поезій Богдана Стельмаха “Не вір москалеві, як псові” та сатиричний твір Павла Глазового “Кошмарний сон”, створений більше двадцяти років тому, але особливо актуальний саме тепер.

У концертній програмі група солістів “Благовість” Українського фольклорно-етнографічного ансамблю “Калина” виконала Державний Гімн України, духовний гімн “Боже великий, єдиний, нам Україну храни”, один з творів Бориса Березовського, стрілецьку пісню “Гей видно село” та твір, що став символом боротьби України проти Росії – “Ой у лузі червона калина”.

Роман РЄПКА виконав на фортепіано одну з композицій Віктора Косенка та уславлену “Мелодію” Мирослава Скорика. А на завершення вечора юна виконавиця **Анастасія ШИЛОБРИД** виконала пісню на слова молодої поетеси (на жаль, нещодавно померлої) **Ангеліни КОСТЮК**, що була написана відразу після окупації Криму.

Сторінку підготував
Едуард ОВЧАРЕНКО

“Один із найуживаніших образів художника – Праматір-Богиня-Берегиня”.

На отчій землі. Радість творення

У Національному музеї українського народного декоративного мистецтва триває виставка, присвячена 90-річчю народного художника України Петра Печорного.

Понад сто творів одного з провідних сучасних художників-монументалістів, члена Національної спілки художників України презентує ювілейна виставкова експозиція. Це керамічні композиції, графіка, живопис, створені автором протягом 1970–2016 рр.

“Художник досконало володіє техніками виготовлення та розпису фарфору, фаянсу, глини, шамоту. Як архітектор, вибудовує скульптурні та декоративні композиції. Створює чудові декоративні графічні цикли в акварелі, пастелі, туші. Поруч з роботами в традиціях українського фольклору та народного декоративного мистецтва у майстра багато реалістичних творів – ліричних пейзажів, вишуканих натюрмортів, портретів”, – зазначає кураторка виставки Ірина Бекетова.

Один із найуживаніших образів художника – Праматір-Богиня-Берегиня, заступниця з молитовно піднятими руками. Образ “Козака Мамая” у Петра Печорного є символом України, українського Спасителя. Твори митця, які продовжують традиції української народної кераміки – це художнє переосмислення та відтворення історичного минулого рідної землі, оспівування її краси, щедрості та багатства. Художник наголошує: “Традиція для мене – як дух, а форми я шукаю в природі”.

Чимала збірка робіт Петра Печорного зберігається у Національному музеї українського народного декоративного мистецтва – понад 140 творів. Всі вони подаровані музею автором у різні роки.

На відкритті виставки презентували новий альбом Петра Печорного “Кераміка. Пошуки” (2021 р.), який продовжує цикл видань, присвячених спогадам та творчому доробку майстра. Виставка триватиме до 2 жовтня 2022 року.

Про ювіляра. Народний художник України Петро Печорний – один із провідних сучасних художників-монументалістів, член Національної спілки художників України (1971), лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка (2013 р.), літературно-мистецької премії ім. Івана Нечуя-Левицького (1997 р.), премії ім. Катерини Білокур (2006 р.), професор.

Народився Петро Печорний 2 вересня 1932 року у селі Роїще на Чернігівщині у багатодітній родині. Отримав високу фахову підготовку спочатку в Київському училищі декоративно-ужиткового мистецтва, а потім у Ленінградському вищому художньо-промисловому училищі ім. В. І. Мухіної (нині Санкт-Петербурзька державна художньо-промислова академія ім. О. Л. Штігліца) на факультеті декоративно-ужиткового мистецтва зі спеціальності “кераміка, скло”.

З 1966 року по 1970 рік митець працював головним художником на Городницькому фарфоровому заводі Житомирської області, згодом очолював лабораторію нових форм, фарб і декорів Українського науково-дослідного інституту кераміки і скла в м. Києві (1970–1973). У 1973–1984 рр. працював у творчо-виробничому об’єднанні Товариства охорони пам’яток історії та культури УРСР та у творчому об’єднанні “Художник”.

Петро Печорний – талановитий педагог. З 2000 року митець Петро працює в Київському державному інституті декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука на посаді професора і завідувача кафедри художніх виробів кераміки.

Художник виконав ряд монументально-декоративних композицій для оздоблення інтер’єрів громадських споруд, серед яких: молодіжне кафе у м. Києві, будинки культури у м. Полтаві та у радгоспі “Агрономія” на Миколаївщині, завод радіоприладів у Чернігові, вестибюль і ресторан-кафе нового телецентру в м. Києві тощо.

Твори Петра Печорного представлені майже у 30 державних музеях України та світу, багатьох приватних колекціях. Вже майже 50 років митець є активним учасником різнопланових виставок, його твори експонувалися у Німеччині, Канаді, США, Польщі, Бельгії, Японії.

За останні десять років Петро Петрович видав дев’ять творчих альбомів, які розповідають про його досягнення: “Камінний спалах” (2006), “На отчій землі” (2008), “Декоративні тарелі П. Печорного за мотивами творів Т.Г. Шевченка” (2014), “Графіка Петра Печорного” (2015), “Петро Печорний. Декоративний розпис, живопис.” (2019), “Петро Печорний. Кераміка. Пошуки” (2021). Автобіографічні спогади майстра “На отчій землі” написані вільно, жваво, яскраво, захоплююче.

Інф. Національного музею українського народного декоративного мистецтва
Фото з відкритих джерел

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

До уваги читачів “Слова Просвіти”!

Переглянути і завантажити всі цьогорічні номери газети “Слово Просвіти” в pdf-форматі можна у Вікісховищі за посиланням:
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Slovo_Prosvity,_2022

Перейти до pdf-архіву попередніх років можна, скориставшись спеціальним навігаційним шаблоном, що розміщений над файлами в категорії Вікісховища.

Потрапити в архів “СП” на Вікісховищі можна також зі сторінки “Слова Просвіти” у Вікіпедії. Посилання на нього розміщене в інформаційному шаблоні в правій частині сторінки.

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор **Павло МОВЧАН**

Відповідальна за випуск **Любов ГОЛОТА**

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Павло МОВЧАН, Микола ТИМОШИК, Георгій ФІЛІПЧУК

Відповідальний секретар **Ірина ШЕВЧУК**

Відділ культури **Едуард ОВЧАРЕНКО** 279-39-55

Літературна редакторка **Галина ДАЦЮК**

Коректорка **Олена ГЛУШКО**

Комп’ютерна верстка **Ірина ШЕВЧУК**

Бухгалтерія 279-41-46

Адреса редакції: **вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001**

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”, 04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами — тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети **“Слово Просвіти” — 30617**

22031
4 820095 780016